

Katolička crkva i Hrvatsko proljeće

MIROSLAV AKMADŽA

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, Republika Hrvatska

Autor na temelju dostupnog arhivskog gradiva analizira odnos Katoličke crkve prema političkim previranjima u Hrvatskoj 1971., poznatim pod nazivom Hrvatsko proljeće, kao i politiku državnih vlasti prema Crkvi u danim okolnostima.

Ključne riječi: Katolička crkva, Hrvatsko proljeće, Franjo Kuharić, Ivan Zvonimir Čičak, komunisti.

Uvod

Povjesničari do sada uglavnom nisu razmatrali kako se Katolička crkva postavila prema političkim događajima u Hrvatskoj 1971., poznatijim kao Hrvatsko proljeće. Moglo bi se pomisliti da se Crkva potpuno distancirala od tih događanja, no tome nije tako. Crkva možda nije s tim u svezi preveć javno reagirala, ali ta su događanja bitno utjecala na unutarcrkvena zbivanja i crkveno-državne odnose. Da bismo bolje razumjeli odnos Crkve prema navedenim političkim događajima, moramo razmotriti okolnosti u crkveno-državnim odnosima koje su im prethodile, ali i međunarodne prilike tog vremena i ulogu Svete Stolice u njima – naime nakon dužeg vremena ponovno su uspostavljeni odnosi između Jugoslavije i Svete Stolice, a Josip Broz Tito posjetio je uoči navedenih događaja 1971. papu Pavla VI., što je znatno utjecalo na poboljšanje crkveno-državnih odnosa u zemlji. Svetoj Stolicu u tim okolnostima nije odgovaralo zaoštavanje političkih prilika u Jugoslaviji, a poučena događajima u Čehoslovačkoj 1968., bojala se moguće vojne intervencije Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) u Jugoslaviji, a time i zaoštavanja odnosa između Istoka i Zapada. Zato joj je više odgovaralo očuvanje stabilnosti i jedinstva Jugoslavije nego zaoštavanje političkih prilika, iako je imala razumijevanja za one u Hrvatskoj koji su tražili promjene odnosa u državi. Biskupi u

Jugoslaviji nisu bili jedinstveni kako se postaviti u danim okolnostima. Dio ih se zalagao za suzdržanost, ne želeći narušiti postignuti napredak u crkveno-državnim odnosima i bojeći se povratka na staro, tj. ponovnog progona Crkve. Dio biskupa smatrao je da ipak treba oštrije reagirati s obzirom na postupke vlasti prema onima koji su tražili promjene odnosa u Jugoslaviji. No, bez obzira na sve, može se zaključiti da je među biskupima prevladalo mišljenje kako su politički događaji u Hrvatskoj 1971. proizišli ponajprije iz komunističkih redova i njihovih međusobnih nesuglasica te se u njih Crkva ne treba miješati, ali mora stati u obranu vjerskih i ostalih ljudskih prava koja su ugrožena slomom hrvatskog masovnog pokreta.

Slučaj Čičak

S obzirom na to da je jedan od neformalnih vođa studentskog bunta 1971. bio Ivan Zvonimir Čičak, zbog čijeg je izbora za studenta prorektora na zagrebačkom Sveučilištu došlo do određenih političkih i medijskih optužbi na njegov račun zbog njegove povezanosti s Crkvom, smatrao sam potrebnim početi ovu temu s tim događajem.

Kada je krajem 1970. Ivan Zvonimir Čičak, absolvent na Institutu za teološku kulturu laika pri Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, izabran studentom prorektorom zagrebačkog Sveučilišta, uslijedili su napadi raznih studentskih organizacija, posebice putem *Studentskog lista* u izdanju od 29. prosinca 1970., da se radi o kleronacionalistu, osporavajući njegov izbor.¹

U obranu slobode tog izbora stao je rektor Sveučilišta Ivan Supek, koji je skupini studenata iz Splita izjavio kako je sveučilišna skupština na kojoj je Čičak izabran za prorektora bila potpuno legalna.²

Na spomenute napade reagirali su i dekan Katoličkog bogoslovnog fakulteta (KBF) u Zagrebu Tomislav Šagi-Bunić i predstojnik Instituta za teološku kulturu laika Josip Turčinović. Oni su u izjavi za tisak 9. siječnja 1971. u svezi s novoizabranim studentom prorektorom I. Z. Čičkom, absolventom na navedenom Institutu, istaknuli da se “uvijek korjenito zalagao za pozitivnu reformsku orijentaciju u Katoličkoj crkvi”, spadajući u one snage “koje su u našoj javnosti posljednjih godina opetovano dobivale priznanje kao nositeljice pozitivnih i deklerikalizirajućih kretanja u Crkvi”. Izrazili su čuđenje što mu se dodaju etikete kao što su “vođa klerikalne grupe”, “član klerikalističke skupine”, “ekstremni nacionalist”, “kleronacionalist” i sl. Postupke prema Čičku smatraju svojevrsnom harangom protiv KBF-a, s obzirom na to da je on njegov student.³

¹ “Saopćenje Predsjedništva Skupštine Saveza studenata Zagreba”, “Sa svih strana: Nećemo Čička za prorektora”, *Studentski list*, br. 27, 29. XII. 1970., 1. i 6. O izboru I. Z. Čička za studenta prorektora više u: *Preporod hrvatskih sveučilištaraca. Anatomija slučaja Čičak, Kritike*, posebno izdanje, sv. 8., Zagreb, 1971.

² “Splitski studenti kod rektora Supeka”, *Borba*, 9. I. 1971., 6., preneseno u: *Preporod hrvatskih sveučilištaraca. Anatomija slučaja Čičak*, 107.

³ Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), gradivo Komisije za odnose s vjerskim zajednicama

Budući da državne vlasti nisu željele s tim u svezi zaoštravati odnose s Crkvom, na sjednici Komisije za vjerska pitanja Socijalističke Republike (SR) Hrvatske održanoj 2. ožujka 1971. nitko nije imao primjedbi na navedene izjave.⁴ Predsjedništvo Saveza studenata u Zagrebu opozvalo je svoju izjavu u kojoj je Čička označilo kao ekstremnog nacionalista, uz napomenu kako je ta izjava dana u “prvoj srdžbi” nakon njegova izbora za studenta prorektora.⁵ Sam Čičak tvrdio je da nije klerikalac jer je u sukobu s vrhovima Crkve u Hrvatskoj.⁶

U međuvremenu je i nadbiskup Franjo Kuharić zamolio predsjednika Izvršnog vijeća Sabora Dragutina Haramiju, tijekom razgovora 11. siječnja 1971., da upotrijebi svoj autoritet kako bi se stišala neugodna afera, istaknuvši da je za žaljenje što se Čičku kao negativno pripisuje njegovo katoličko uvjerenje. Istaknuo je kako to nije u skladu s pozitivnim razvojem crkveno-državnih odnosa. Haramija je odgovorio da Čičak ne može biti povod kvarenju crkveno-državnih odnosa bez obzira na izrečene neumjesne, emotivne i neodgovorne izjave pojedinaca s njim u svezi.⁷

Zaoštavanje političkih prilika u Hrvatskoj

U proljeće 1971. počinju se zaoštavati političke prilike u Hrvatskoj, ponajprije sve većim nesuglasticama u hrvatskom političkom vodstvu. Dio vodstva na čelu sa Savkom Dabčević-Kučar i Mikom Tripalom sve je oštrije zahtijevao veću gospodarsku i političku samostalnost Hrvatske, ali nisu zagovarali njeno odcjepljenje od Jugoslavije. No dio javnosti želio je skrenuti navedena zbivanja i u tom smjeru te je sve više dolazilo i do međunacionalnih napetosti. Sve su učestalije bile pojave isticanja hrvatskih nacionalnih obilježja, pjevanja nacionalnih pjesama i raznih drugih oblika izražavanja hrvatskog identiteta. To je s druge strane izazivalo i jačanje srpskog nacionalizma. U skladu s tim na Četvrtoj konferenciji Saveza komunista Hrvatske (SKH), održanoj 12. i 13. srpnja 1971., započela je protunacionalistička kampanja, što je rezultiralo jačanjem državne represije prema tzv. nacionalističkim izgređnicima.

Crkvene su proslave često bile popraćene isticanjem nacionalnih osjećaja pojedinih vjernika, na što su represivne službe oštro reagirale. Iako biskupi nisu poticali vjernike na takvo ponašanje, nisu ih u tome ni sprečavali, a kad

(dalje: KOVZ), kut. 198, br. 14/1971.; AKSA, Zagreb, 9. I. 1971.; *Glas Koncila*, 7. II. 1971.; *Studentski list*, 16. II. 1971.; *Preporod hrvatskih sveučilištaraca. Anatomija slučaja Čičak*, 109.-110.

⁴ Zapisnik sa sjednice Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske od 2. III. 1971., u: HDA, KOVZ – zapisnici, knj. 13.

⁵ “Je li student-prorektor I. Z. Čičak klerikalist?”, *Glas Koncila*, br. 2, 24. I. 1971., 6.

⁶ Marko DRAŠKOVIĆ, “Zbor je završen”, *Studentski list*, 12. I. 1971., te govor I. Z. Čička na zborovima u Domu “Nina Marakovića” (Šaregranska ulica) od 8. I. i na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 6. I. 1971., preneseno u: *Preporod hrvatskih sveučilištaraca. Anatomija slučaja Čičak*, 86. i 95.-101.

⁷ Zapisnik Komisije za vjerska pitanja o razgovoru Haramija – Kuharić od 11. I. 1971., u: HDA, KOVZ, kut. 89, Pov. 3/1971.

bi vlasti protiv tih vjernika poduzimale represivne mjere, biskupi bi u pravilu stali u obranu njihovih sloboda. Tako je zadarski nadbiskup Marijan Oblak 11. kolovoza 1971. uputio predstavku najvišim republičkim i mjesnim vlastima prosvjedujući zbog postupanja milicije, koja je uz pomoć civila oboruženih palicama napala vjernike i izudarala ih te neke od njih zatvorila zbog pjevanja uobičajenih hrvatskih pjesama na proslavi Gospe od Anđela 2. kolovoza u Karinu. Među ozlijeđenima je bio i župnik u Bruškoj Mile Zupčić, a franjevac Milan Ujević vezan je u lisice i priveden u pritvor u Benkovac. Nadbiskup je zbog navedenog izrazio zgražanje i veliku zabrinutost zbog mogućih posljedica, ističući da se nikad takvo što nije dogodilo u toj etnički miješanoj sredini, gdje se navedeni blagdan svake godine slavi na isti način.⁸

U Hrvatskoj su zaredali masovni studentski mitinzi predvođeni Draženom Budišom i Ivanom Zvonimirom Čičkom, s osnovnom idejom o nacionalnoj ravnopravnosti i što većoj hrvatskoj autonomnosti. Čičak je često obilazio razna mjesta u Hrvatskoj i pojašnjavao hrvatske reformske zahtjeve te se u tim prigodama susretao i s mnogim svećenicima i vjernicima. Kada su se istarski mjesni čelnici vjerskih komisija na sastanku 24. rujna 1971. potužili predsjedniku hrvatske Vjerske komisije Zlatku Fridu da je Čičak dolazio i pokušavao Istrane učiti hrvatstvu i pomagati hrvatizaciji Istre, Frid im je odgovorio kako "u pogledu Čička ima mišljenja da smo mu živom nepotrebno podignuli spomenik i da smo ga učinili poznatim u Jugoslaviji, a ne samo u Hrvatskoj, a da on to ne zavređuje jer to i nije. Čini mi se da je našom greškom ušao u prvi plan, a to nije trebao. Ne govorim da je Čičak imao pravo, jer Čičak ima neprihvatljive pozicije za samoupravni socijalizam i ne prihvaćam ga kao katolika, a još manje bi ga primio u SK. Greška je partijske organizacije na Sveučilištu što mu je živom dignut spomenik"⁹

Iako se stanje u Hrvatskoj iz dana u dan zaoštravalo, biskupi su ostali suzdržani od miješanja u politička događanja. No da nisu bili ravnodušni moglo se iščitavati iz njihovih pojedinih, još uvijek neizravnih i uopćenih, govora iz kojih je bilo očito da se odnose na stanje u Hrvatskoj. Tako je nadbiskup Kuharić na Svjetskoj sinodi biskupa održanoj u Rimu od 30. rujna do 6. studenoga 1971., govoreći o pravdi u svijetu, među ostalim, znakovito kazao:

Svečano treba proglasiti da je pravo svakoga naroda na potpunu slobodu nešto, što mu nitko ne može otuđiti. Kao što postoji dostojanstvo ljudske osobe tako isto i svaki narod svjestan svoje vlastite povijesti, kulture, jezika itd. – u čemu se zapravo sastoji njegov identitet ili individualnost – posjeduje puno dostojanstvo, koje mu nitko ne smije povrijediti! Kao što svaki pojedini čovjek može samo u toliko pridonijeti svojim radom da se izgradi i unaprijedi društvo u koliko je slobodan, tako i svaki narod jedino u potpunoj i pravoj slobodi, u kojoj može napredovati bilo pod kojim vidikom, može pridonijeti napretku cijele ljudske obitelji. One na-

⁸ HDA, KOVZ, kut. 202, br. 187/1971.

⁹ Stenografski zapisnik sa savjetovanja s predsjednicima vjerskih komisija nekih istarskih općina, održanog 24. IX. 1971. u prostorijama Skupštine općine (dalje: SO) Pula, u: HDA, KOVZ, kut. 92, Pov. 96/1971.

rode, koji su lišeni slobode i koji su potlačeni te žedaju za pravdom ne bi se smjelo nazivati – kao što to često biva sa strane jačih – “šovinstima”, jer se i time počinja nepravda prema njima!¹⁰

Na sjednici Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske održanoj 23. studenoga 1971. istaknuto je sve pozitivnije djelovanje Crkve u društvu te je konstatirano da tek prisutnost stvarne vjerske slobode i slobodno odvijanje vjerskog života omogućavaju suprotstavljanje svakom pokušaju političkog djelovanja pod vjerskim okriljem, jer se bez slobode vjerskog života religija može izroditi u prikrivenu ili otvorenu političku djelatnost.¹¹ S obzirom na politička zbivanja Komisija za vjerska pitanja pojačala je kontakte s predstavnicima vjerskih zajednica, posebice Katoličke crkve. Predsjednik Komisije Z. Frid posjetio je 23. studenoga 1971. nadbiskupa Kuharića i, budući da je tada već bio započeo štrajk studenata, upozorio ga na štetne posljedice koje bi mogle uslijediti ako se Crkva bilo kako uključi u navedena zbivanja. Kuharić je izjavio da shvaća ozbiljnost stanja.¹²

Sutradan je Frid na razgovor pozvao dekana Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu Vjekoslava Bajsića te ga također upozorio na ozbiljnost stanja i potrebu da on, kao dekan, zajedno sa svojim profesorima uloži napor da se navedeni događaji ne odraze i na bogoslove. Bajsić je obećao da će poduzeti sve kako bi onemogućio bilo kakve ekscese. No dio studenata Bogoslovnog fakulteta održao je 26. studenoga 1971. zbor i podržao akciju i stavove studentskih saveza Zagreba i Hrvatske. To su uglavnom bili franjevački bogoslovi koji nisu stanovali u Bogoslovnom sjemeništu, nego u svojim samostanima, tako da Bajsić nije mogao utjecati na njih.¹³

Obavljeni su razgovori i s odgovornim osobama iz katoličkog tiska, Vjekoslavom Bajsićem, Vladimirom Pavlinićem, Ivanom Čukom, biskupima Josipom Lachom i Mijom Škvorcem, te im je skrenuta pozornost na nužnost da se Crkva, posebice katolički tisak i pojedini svećenici, u pisanju i svojim djelatnostima treba zadržavati u isključivo vjerskim okvirima jer bi suprotno značilo nedopustivu politizaciju i moglo izazvati neželjene posljedice te ozbiljno dovesti u pitanje dostignutu razinu crkveno-državnih odnosa. Navedeni crkveni predstavnici izrazili su razumijevanje za navedeno stanje i spremnost da se prilagode novonastalim okolnostima.¹⁴ Tajnik hrvatske Vjerske komisije Ivan Lazić kazao je u razgovoru s biskupom Lachom 16. prosinca 1971. kako vlasti nemaju primjedbi na držanje Crkve u novonastalim političkim okolno-

¹⁰ HDA, KOVZ, kut. 92, Pov. 111/1971.

¹¹ Zapisnik sa sjednice Komisije za vjerska pitanja Socijalističke Republike Hrvatske (dalje: SRH) od 23. XI. 1971., u: HDA, KOVZ – zapisnici, knj. 13.

¹² Informacija Komisije za vjerska pitanja SRH od 27. XII. 1971., u: HDA, KOVZ, kut. 92, Pov. 114/1971.

¹³ Informacija Komisije za vjerska pitanja SRH od 27. XII. 1971. i zapisnik o razgovorima s Čukom i Pavlinićem od 20. XII. 1971., u: HDA, KOVZ, kut. 92, Pov. 114/1971.

¹⁴ Informacija Komisije za vjerska pitanja SRH od 27. XII. 1971., u: HDA, KOVZ, kut. 92, Pov. 114/1971.

stima, kao ni crkvenih đaka i studenata, osim što ima primjedbi na podršku dijela bogoslova studentskom štrajku.¹⁵

U međuvremenu je Tito odlučio zaustaviti politička previranja u Hrvatskoj te je 30. studenoga 1971. pozvao političko vodstvo Hrvatske na sastanak u Karađorđevo, nakon kojeg je 2. prosinca održana 21. sjednica Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije (SKJ), na kojoj je zatraženo smjenjivanje hrvatskog političkog vodstva. Na sjednici Izvršnog biroa Centralnog komiteta (CK) SKJ 8. prosinca 1971. u Karađorđevu Tito je zatražio ostavke od najistaknutijih hrvatskih, reformski usmjerenih, političkih rukovoditelja, Savke Dabčević-Kučar i Pere Pirker, dok ju je Miko Tripalo dao sam. Sutradan, 9. prosinca 1971., u Beogradu je održana 22. sjednica Predsjedništva SKJ, na kojoj je odlučeno o promjenama u vodstvu SK Hrvatske, uz obećanje kako neće biti progona. Dabčević-Kučar i Pirker ostavke su podnijeli na 23. sjednici CK SKH 12. prosinca 1971. godine. Vodeći ljudi u političkom vodstvu Hrvatske postali su Milka Planinc, Jure Bilić i Josip Vrhovec. Krajem 1971. i početkom 1972., unatoč Titovu obećanju, počela su masovna uhićenja i suđenja "hrvatskim proljećarima" te isključenja iz SK. U tim su okolnostima državne vlasti strahovale kako će reagirati Katolička crkva, pa su predstavnici vjerskih komisija i drugih tijela vlasti obavili razgovore s biskupima, provincijalima i svećenicima te vatikanskim pronuncijem u Beogradu Mariom Cagnom da bi se Crkvu odvratilo od miješanja u politička zbivanja. Najvažnijom osobom u tim okolnostima smatran je nadbiskup Kuharić, kao vodeća osoba u Crkvi u Jugoslaviji, ali i osoba za koju su vlasti smatrale da je najsklonija isticanju nacionalističkih stavova.

Predsjednik Skupštine grada Zagreba Josip Kolar posjetio je nadbiskupa Kuharića na Badnjak 1971., a nadbiskup je tom prigodom izrazio svoje nezadovoljstvo nastalim političkim stanjem i zabrinutost za budući položaj Crkve i tretman vjerskih sloboda. Ustvrdio je da se s najviših političkih mjesta cijeli hrvatski narod optužuje za nacionalizam i da Crkva ne može mirno promatrati uhićenja i batinanja, jer to kod ljudi izaziva strah i nesigurnost. Upozorio je da se marksizam ponovo nameće kao jedino ispravno idejno opredjeljenje, što može dovesti do toga da se na vjernike ponovno gleda kao na građane drugog reda. Istaknuo je da je najpotrebnije riješiti gospodarske probleme, posebice devizni režim, jer Hrvatska loše gospodarski prolazi unutar federacije.¹⁶ U jednom kasnijem razgovoru s pronuncijem Cagnom Vjekoslav Cvrnje rekao je da se Kuharić u tom razgovoru s Kolarom stavio u ulogu kritičara i arbitra, raspravljajući o gospodarskim problemima, deviznom režimu, studentskom štrajku, položaju Hrvatske u Jugoslaviji, te se protivio naglašavanju marksizma kao idejnog opredjeljenja.¹⁷ Predsjednik zagrebačke Vjerske komisije Ivo

¹⁵ Zapisnik Komisije za vjerska pitanja SRH o razgovoru Lach – Lazić od 16. XII. 1971., u: HDA, KOVZ, kut. 92, Pov. 116/1971.

¹⁶ Izvještaj Komisije za vjerska pitanja SO grada Zagreba o razgovoru Kolar – Kuharić 24. XII. 1971., u: HDA, KOVZ, kut. 204, br. 3/1972.

¹⁷ Informacija Komisije za vjerska pitanja SRH od 27. XII. 1971., u: HDA, KOVZ, kut. 92, Pov. 114/1971.; Cvrlnjin izvještaj o razgovoru s Cagnom 4. VI. 1973., u: HDA, KOVZ, kut. 98, Pov. 1/1973.

Vrhovec primijetio je na sjednici Komisije 13. siječnja 1971. da je očito kako je Kuharić imao kontakte s nacionalističkim snagama jer je u razgovoru s Kolarom koristio njihove tvrdnje. No te su se tvrdnje mogle pročitati u svim tadašnjim novinama. Vrhovec je ustvrdio i da će Crkva u svojim nastupima biti još oštrija i nastojati spriječiti konsolidaciju stanja u Hrvatskoj, jer joj to ne odgovara, te da je svim silama treba nastojati staviti u stanje mirovanja kako ne bi otežavala situaciju.¹⁸

Kuharić je zbog možebitnih nereda, uzrokovanih novonastalim političkim prilikama, predložio zagrebačkim župnicima da se polnočka može obaviti i u ranijim večernjim satima, a tamo gdje se zajedno s vjernicima može održati red i mir, može se održati i u kasnijim satima. Sa župnicima su razgovore obavili i predstavnici zagrebačke Vjerske komisije te im ukazali na njihovu odgovornost za poduzimanje mjera da polnočke prođu isključivo u vjerskom duhu. Polnočke su u Zagrebu, kao i diljem Hrvatske, prošle bez ikakvih političkih izgreda.¹⁹ Pojedini su partijski dužnosnici prebacivanje polnočke na ranije sate tumačili kao “znak žalosti, kao spuštanje zastave na pola koplja” zbog novonastalog stanja u Hrvatskoj. No ipak je prevladavalo mišljenje da je ta Kuharićeva odluka bila korisna jer je time smanjena mogućnost ispada i nereda.²⁰

Kuharićeva božićna poruka

U božićnoj poruci 1971. Kuharić je, među inim, kazao:

Isus Krist je također sin svoga naroda. On je posvetio i rodoljublje. Slijedeći Isusa svaki je čovjek član svoje obitelji i svog naroda, donosilac i baštinik narodne svijesti i povijesti, sudionik sadašnjosti. [...] Svatko pod suncem ima pravo na svoj dom i domovinu, na život i slobodu, na svoj kruh i svoj jezik, na sigurnost i zajamčeno poštovanje. To je temelj mira među narodima.²¹

No neki su državni mediji u Kuharićevoj božićnoj poruci 1971. vidjeli podršku “neprijateljskoj grupaciji u Zagrebu”, kako se izrazio novinar beogradskog *NIN*-a Vlada Miletić u članku “Pokret ostavki” od 26. prosinca 1971. godine. On je to vidio u dijelu poruke koji govori o “Isusu Kristu kao sinu svog naroda”, tj. o pravu naroda na svoj dom i domovinu, život i slobodu, svoj kruh i svoj jezik, sigurnost i zajamčeno poštovanje, ističući da je to temelj mira među narodima. Miletić ističe da se te poruke nadovezuju na parole iz Malmöa i

¹⁸ Zapisnik sa sjednice zagrebačke Vjerske komisije od 13. I. 9172., u: HDA, KOVZ, kut. 204, br. 3/1972.

¹⁹ Informacija Komisije za vjerska pitanja SRH od 27. XII. 1971., u: HDA, KOVZ, kut. 92, Pov. 114/1971.

²⁰ Iz rasprave Josipa Drpića na sjednici zagrebačke Vjerske komisije 13. siječnja 1972. On je tom prigodom kazao i da ne treba strahovati od konfrontacije s Crkvom, jer nje mora biti, a hoće li to dovesti do jačanja crkvenog jedinstva, to ne treba biti briga državnih vlasti. No s takvim stavom nije se složio predsjednik hrvatske Vjerske komisije Zlatko Frid, ističući da treba spriječiti homogenizaciju Crkve. Informacija o raspravi na navedenoj sjednici u: HDA, KOVZ, kut. 204, br. 3/1972.

²¹ “Isus Krist posvetio je rodoljublje”, *Glas Koncila*, božićno izdanje 1971., 1.

Göteborga o teroru i zahtjevima za slobodu hrvatskog naroda. Napominje da je sekretar Izvršnog komiteta (IK) CK SKH Josip Vrhovec imao na umu i te krugove kada je na sjednici općinskih konferencija u Splitu, između ostalog, rekao: "Treba razbiti lažne parole da je sve ovo hrvatska tragedija, bacanje hrvatskog naroda na koljena."²² U svom drugom članku – "Akcija umjesto ostavki", od 2. siječnja 1972. – Miletić navodi da je Kuharić pozvao Čička na razgovor i tražio od njega da podnese ostavku na prorektorsko mjesto, što je ovaj odbio izjavivši da bi to bilo protiv interesa hrvatskog naroda. Također tvrdi da je Kuharić, očekujući da će narod nakon polnočke krenuti u prosvjede, odredio svim župnicima u Hrvatskoj da polnočke ne održavaju u 24 nego u 18 sati kako bi se to spriječilo.²³

Na navedene napise reagirao je *Glas Koncila* u izdanju od 9. siječnja 1972., upitavši se otkud ta nagla promjena Miletićeva stava o Kuhariću, kojeg od saveznika kontrarevolucije želi prikazati kao suradnika u politici smirivanja napetosti. Opovrgava se da je Kuharić bilo kada nagovarao Čička na ostavku, kao i nastojanje da se kroz izmišljene navode iz izmišljenog razgovora prikaže kako se Čičak bori za interese hrvatskog naroda, a Kuharić ne. Također se navodi da se Crkva ni u jednom trenutku nije miješala u Čičkov izbor za prorektora niti je o tome iznosila stav, prepustivši tu problematiku autonomiji Sveučilišta. Što se tiče Kuharićeve odredbe o vremenu održavanja polnočki, istaknuto je kako Kuharić nije nadležan za sve župe u Hrvatskoj, nego samo za svoju nadbiskupiju, a navedena odredba nije donesena čak ni za cijelu nadbiskupiju, nego samo za središte Zagreba. Cilj te odredbe nije bio ni sprečavanje ni poticanje prosvjeda, nego sprečavanje ljudskih stradanja u možebitnim neredima.²⁴

Na neprihvatljivost *NIN*-ovih napisa, kao i nekih drugih paušalnih napada na Crkvu, upozorio je i predsjednik hrvatske Vjerske komisije Zlatko Frid na sjednici IK CK SKH 5. siječnja 1972. godine. Istaknuo je kako takvi istupi mogu imati dvostruke štetne političke posljedice, tj. dovesti do zbijanja crkvenih redova i onemogućavanja unutrašnje podijeljenosti među svećenstvom. Upozorio je i na mogućnost da se država zbog takvih stavova doslovno zarati s Crkvom i oživi militantni klerikalizam. S tim stavom složio se predsjednik IK CK SKH Jure Bilić te je uredništvo *NIN*-a upozoreno zbog navedenih napisa.²⁵

Nepopustljivi Kuharić

Nakon Kuharićeve božićne poruke, koju su uglavnom napali mediji, uslijedile su neke njegove izjave i potezi zbog kojih se na njega okomilo i hrvatsko političko vodstvo. Sve je počelo kada je papa Pavao VI. 22. prosinca 1971. pri-

²² "Pokret ostavki", *NIN* (Beograd), 26. XII. 1971., 15.

²³ "Akcija umesto ostavki", *NIN*, 2. I. 1972.

²⁴ "NIN-ove dezinformacije o nadbiskupu Kuhariću", *Glas Koncila*, br. 1, 9. I. 1972., 7.

²⁵ Zapisnik sa sjednice Komisije za vjerska pitanja SRH od 5. I. 1972., u: HDA, KOVZ – zapisi, knj. 14., 8.

mio u audijenciju nadbiskupa Kuharića i predstavnike izdavačke kuće "Liber" Ivu Frangeša i Slavka Goldsteina u pratnji jugoslavenskog veleposlanika pri Sv. Stolici Stane Kolmana, koji su mu predali pretisak *Misala* iz 1843. godine. *Glas Koncila* prenio je u izdanju od 9. siječnja 1972. tu vijest, navodeći i Kuharićevu izjavu u kojoj tvrdi da mu je papa kazao "vi živite u teškim vremenima", za koju su ostali sudionici audijencije tvrdili da nije izrečena. Objavljen je i Kuharićev pozdravni govor papi, koji su vlasti protumačile kao aluziju na događaje u Hrvatskoj, posebice kad je govorio da je hrvatski narod uvijek prisiljen braniti svoje živote i slobodu te kad je od pape tražio da moli "za hrvatski narod u ovom vremenu tjeskobe".²⁶

Predsjednik hrvatske Vjerske komisije Zlatko Frid pozvao na razgovor nadbiskupa Kuharića 12. siječnja 1972. te mu odmah prigovorio zbog pozdravnog govora papi Pavlu VI. prigodom predaje primjerka pretiska *Misala*, koji je publiciran u *Glasi Koncila* 9. siječnja 1972. godine. Frid je rekao da se taj govor može tumačiti kao aluzija na događaje u Hrvatskoj te da se objavljivanje jedne izdvojene papine rečenice na istoj stranici *Glasa Koncila* dovodi u vezu s unutrašnjim događajima u zemlji. Istaknuo je da je od mjerodavnih tijela bilo zahtjeva da se *Glas Koncila* zaplijeni, no da su se ipak odlučili na razgovor s Kuharićem želeći da on osobno obrazloži svoj pozdravni govor papi. Kuharić je otvoreno iznio svoje stavove o političkim događajima u Hrvatskoj, izražavajući zabrinutost, ali i neslaganje s ocjenama o nacionalizmu, šovinizmu, kontrarevoluciji i separatizmu, kao i s uhićenjima i primjenom sile povodom studentskog štrajka. Ustvrdio je kako je bilo nacionalne euforije, ali da time nije bila ugrožena sloboda Srba ili bilo kojeg drugog naroda. Nacionalnu euforiju obrazložio je ekonomskom ugroženošću Hrvatske. Obrazlažući svoj govor papi, ustvrdio je da je upotrijebio papine riječi o miru, slobodi i povijesnoj povezanosti Crkve u Hrvatskoj sa Sv. Stolicom. Riječi o "teškim vremenima i o tjeskobi" stavio je u kontekst općeg nemirnog stanja u svijetu, opasnosti po mir, a u isti kontekst stavio je i papinu rečenicu "Živite u teškim prilikama, ali budite čvrsti u vjeri". Objavljivanje te rečenice u *Glasi Koncila* obrazložio je činjenicom da mu ju je papa doista i rekao. Frid je na to kazao da je Kuharić poglavar Katoličke crkve u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ), a da je predsjednik Republike najodgovornija i najpozvanija osoba da ocijeni situaciju u zemlji, koju je on kao crkveni poglavar dužan prihvatiti. Upozorio je Kuharića da, ako svoja privatna stanovišta bude prenosio na opće-crkveni plan, mora biti svjestan posljedica koje će iz toga neminovno proizaći, kao i odgovornosti koju preuzima ne samo na sebe osobno nego i na Crkvu kojoj je na čelu. Kuharić je ustvrdio kako bi novonastalo stanje moglo imati negativne posljedice po vjerske slobode. Spomenuo je i da bi najnovije personalne promjene u SK i političkim strukturama mogle imati utjecaj na promjene u odnosima prema Crkvi. Na to je Frid rekao kako je to pitanje samog

²⁶ "Izaslanstvo iz Zagreba darovalo Papi pretisak najstarije hrvatske tiskane knjige: Misal iz 1483.", *Glas Koncila*, br. 1/1972., 9. I. 1972., 1.-2.; Izvještaj stručne službe Komisije za vjerska pitanja SRH od 17. I. 1972., u: HDA, KOVZ, kut. 93, Pov. 14/1972.

SK, što je odvojeno od Crkve i njene djelatnosti, napominjući da je i unutar Crkve dolazilo do personalnih promjena, što se smatralo unutrašnjom stvari Crkve i zbog čega nijednog trenutka nije doveden u pitanje opći stav države u odnosu na Crkvu. No nije spomenuo da su upravo državne vlasti tražile od Sv. Stolice da ne imenuje Kuharića zagrebačkim nadbiskupom, kao i neke druge biskupe. Kuharić je izrazio bojazan za sudbinu vjere s obzirom na stavove koji se iznose na televiziji i u novinama kako “vjersko uvjerenje nije privatna stvar” kao i isticanje “materijalističkog nazora kao jedinog ispravnog nazora”. Ustvrdio je kako je proteklih godina zabilježen uspon u slobodnijem vjerskom životu i djelovanju, posebice kod vjeronauka, ali da bi se nakon javnog iznošenja navedenih stavova među vjernicima mogao ponovno pojaviti strah. Frid je odgovorio da su crkveno-državni odnosi i položaj Crkve u društvu rezultanta najmanje dvaju subjekata te će o Crkvi i ubuduće ovisiti kakvi će ti odnosi biti. Frid u izvještaju o navedenom razgovoru ističe kako je stekao dojam da je nadbiskup Kuharić “preokupiran veličinom položaja koji zauzima, sklon zaključivanju da nastupaju teška vremena za Crkvu i da u tim vremenima on mora poduzeti lične žrtve za spašavanje Crkve”. Predložio je da se, s obzirom na to da je Kuharić uvijek pokazivao maksimalno pokoravanje odredbama Sv. Stolice, preko Veleposlanstva pri Sv. Stolici upozori na njegovo nekorektno držanje, koje može izazvati neželjene posljedice u odnosima s Crkvom u zemlji i utjecati na dostignute odnose SFRJ – Sv. Stolice.²⁷

U skladu s tim predstavnici Jugoslavenskog veleposlanstva pri Sv. Stolici susreli su se s vatikanskim dužnosnicima Celatom i Agostinom Casarolijem, kojima su objašnjene prilike u zemlji, uz napomenu da neće biti nikakvih promjena u odnosu na Crkvu. Iznesene su i primjedbe na račun istupa nadbiskupa Kuharića, posebice na njegovu izjavu prigodom predaje pretiska *Misala* papi Pavlu VI. u kojoj je kazao da mu je papa izjavio “vi živite u teškim vremenima”, a za koju ostali sudionici audijencije tvrde da nije izrečena. Casaroli je rekao kako o stanju u Hrvatskoj zna samo iz tiska, da nije shvatio suštinu i pozadinu tih događaja te kako se zbog toga može dobiti dojam da su mjere poduzete s tim u svezi, posebice u Hrvatskoj, u nerazmjeru s uzrocima koji su ih izazvali, pa se, logično, moraju pretpostaviti i drugi, javnosti nepoznati uzroci, posebice vanjski, kao što je opasnost od mogućeg “prijatelja” (vjerojatno je mislio na SSSR), koji jamačno vrši snažan pritisak, zbog kojeg treba učvrstiti unutrašnju stabilnost zemlje. Istaknuo je važnost sigurnosti Jugoslavije i njezina unutrašnjeg mira. Podsjetio je i da je Sv. Stolica izložena kritikama nekih katoličkih krugova, koji im predbacuju kolaboraciju s jugoslavenskom vladom i preveliko razumijevanje za njene razloge, zanemarujući interese pojedinih nacionalnih katoličkih skupina. No istaknuo je da je stav Sv. Stolice jasan, jer ona mora u jednoj zemlji voditi računa jedino o interesima Katoličke crkve kao cjeline. Nije želio komentirati Kuharićeve izjave ni njegove namjere, koje su vjerojatno

²⁷ Zapisnik Komisije za vjerska pitanja SRH o razgovoru Frid – Kuharić 12. I. 1972., u: HDA, KOVZ, kut. 93, Pov. 10/1972.

bile najbolje i diktirane njegovom savješću, no rekao je da treba voditi računa o okolnostima kada se izjave daju, jer one mogu biti drugačije protumačene.²⁸

Savka Dabčević-Kučar ističe kako se Kuharićev govor papi od 22. prosinca 1971. koristio kao jedan od dodatnih dokaza o “mračnoj suradnji” masovnog pokreta i Katoličke crkve te se iz toga izvodio zaključak da su vođe proljećara u Partiji bili samo “ekspozitura nacionalističke i klerikalne međunarodne urote”. Ona ističe kako nikakve urotničke veze s Crkvom nije bilo, osim što su proljećari svojim težnjama i nastojanjima pridobili naklonost mnogih svećenika.²⁹

S obzirom na to da su se krajem 1971. i početkom 1972. u državnim medijima počeli pojavljivati napisi da prosvjetni radnici ne bi smjeli biti vjernici, nadbiskup Kuharić je u propovijedi na proslavi Gospe Lurdske u Zagrebu 11. veljače 1972., govoreći kako se crkveno-državni odnosi moraju razvijati na svim razinama, a ne samo na razini crkvenih i državnih poglavara, među inim kazao:

Ne bismo mogli ravnodušno slušati tvrdnje da učitelj, profesor – svi oni kojima je poziv odgajati mlade – ne bi smjeli imati i ispovijedati svoje vjersko uvjerenje. Mi moramo zastupati načelo, moramo podizati apsolutan zahtjev ravnopravnosti i zaista osiguranih ljudskih prava: da svaki čovjek – znači čovjek koji vjeruje i svoju vjeru pošteno živi – mora imati slobodan pristup svakom zvanju za koje ima sklonosti, za koje je osposobljen i u kojemu želi ostvarivati svoj životni smisao.³⁰

Državne vlasti o ponašanju Katoličke crkve

Komisija za vjerska pitanja SR Hrvatske u informaciji od 27. prosinca 1971. ističe kako među svećenicima nije bilo političkih izgreda, ali da se kod njih osjeća iščekivanje i neizvjesnost hoće li doći do promjena u odnosu države i društva prema Crkvi i vjerskim slobodama. Kao razlog tome navode se i izjave pojedinaca na nekim skupovima o navodnom jačanju “militantnog klerikalizma”, a bilo je i nastojanja da se pod taj nazivnik strpa i sve ono što je čisto vjerska djelatnost. Komisija je stala na stanovište kako takav pristup može biti politički štetan i gurnuti pojedine svećenike u drugu krajnost te nepotrebno proširiti crtu sukobljavanja, ali i pridonijeti jačanju unutarcrkvenog jedinstva.³¹ Na sjednici Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske održanoj 5. siječnja, koja je nastavljena 18. siječnja 1972., konstatirano je da je Komisija svojim pravilnim djelovanjem doprinijela tome da se Crkva nije ozbiljnije miješala u politička zbivanja u Hrvatskoj te da bi svako zaoštavanje odnosa prema Crkvi bilo štetno. Predsjednik Komisije Zlatko Frid ustvrdio je kako se Crkva držala

²⁸ Dopis Saveznog sekretarijata za inozemne poslove Komisiji za vjerska pitanja SRH od 1. III. 1972. o depeši Veleposlanstva SFRJ pri Svetoj Stolici navedenom Sekretarijatu od 25. I. 1972., u: HDA, KOVZ, kut. 93, Pov. 8/1972.

²⁹ Savka DABČEVIĆ KUČAR, '71. *Hrvatski snovi i stvarnost*, knj. 1., Zagreb, 1997., 465.

³⁰ “Odnosi Crkve i države treba da se razvijaju na svim razinama”, *Glas Koncila*, br. 4, 20. II. 1972., 2.

³¹ Informacija Komisije za vjerska pitanja SRH od 27. XII. 1971., u: HDA, KOVZ, kut. 92, Pov. 114/1971.

“oportunistički i promatrački” bez obzira na to što nije sa simpatijama gledala na razvoj političkih prilika, ali crkveno vodstvo nije imalo smjelosti da se tome usprotivi, kao ni snage, s obzirom na razjedinjenost u svojim redovima. Za nešto oštiri stav prema Crkvi, posebice njezinu djelovanju u inozemstvu, založio se u ime riječke Vjerske komisije Dušan Jardas, ali nije naišao na potporu ostalih članova Komisije. Jardas je za nacionalističko djelovanje optužio i skupinu (Vjekoslav Bajsić, Josip Turčinović, Tomislav Šagi-Bunić) koja je djelovala u okvirima “Kršćanske sadašnjosti”, što je Frid negirao i čvrsto stao u njihovu obranu. Frid je ustvrdio kako nikad nije smatrao da Komisija svoju politiku treba temeljiti na policijskim izvještajima, bez obzira na to što policijski rad smatra iznimno važnim, ali da nije spreman na njihovim izvještajima graditi bilo kakvu politiku. Usprotivio se i tvrdnjama o eskalaciji nacionalizma u Katoličkoj crkvi koje je iznio predsjednik zagrebačke Vjerske komisije Ivo Vrhovec na sjednici Komisije 13. siječnja 1972. godine. Frid je upozorio na moguću opasnost da nacionalističke snage, koje su izgubile organizacijske okvire u kojima su djelovale, pokušaju potražiti organizacijski okvir svog djelovanja i utočište u Crkvi. Najveći dio sjednice, posebice njen nastavak 18. siječnja 1972., bio je posvećen Jardasovim kritikama, koje su se ponajprije odnosile na Frida, što je u vremenu koje je bilo obilježeno brojnim smjenama u hrvatskom političkom vodstvu izgledalo kao pokušaj političkog udara na samog Frida.³² Komisija je 5. siječnja 1972. izdala priopćenje za tisak u kojem se navodi kako, s obzirom na navedena politička zbivanja, neće biti nikakve promjene državne politike prema vjerskim zajednicama.³³

Nakon izdanog priopćenja za javnost Komisija je nastojala upoznati sa svojim stavovima i pojedine biskupe i druge crkvene dužnosnike. Tako se tajnik riječke Vjerske komisije Dušan Dekanić 11. siječnja 1972. sastao s riječkim nadbiskupom Viktorom Burićem i nadbiskupom koadjutorom Josipom Pavlišićem te krčkim biskupom Karmelom Zazinovićem. Zazinović je izjavio da su ga događanja u Hrvatskoj iznenadila, jer on na svom području nije vidio ništa opasnog po jugoslavenski integritet, te iako je uočio pojačanu nacionalnu euforiju, nije vidio ništa šovinističko ili kontrarevolucionarno. Nadbiskup Pavlišić je ustvrdio da zahtjeve pojedinaca za hrvatsko odcjepljenje smatra “najobičnijom glupošću, djetinjarijama” i nepoznavanjem povijesti, jer samostalna Hrvatska ne bi izdržala ni 24 sata s obzirom na pretenzije njenih susjeda. Istaknuo je da je Hrvatskoj mjesto u jedinstvenoj zajednici s ostalim narodima u Jugoslaviji, ističući da ipak ima problema koje treba sagledati i rješavati, posebno upozoravajući na međunacionalne napetosti u Lici. Na Zazinovićev upit o tome kakva su saznanja vlasti o umiješanosti Crkve u hrvatska politička zbivanja, Dekanić je kazao kako se ne isključuje mogućnost umiješanosti dijela svećenstva, ali da se Crkva na riječkom području ponijela vrlo odgovorno.³⁴

³² Zapisnik sa sjednice Komisije za vjerska pitanja SRH od 5. I. 1972. i nastavka sjednice od 18. I. 1972., u: HDA, KOVZ – zapisnici, knj. 14.

³³ “Nema promjene prema Crkvi”, *Večernje novosti*, 6. I. 1972., preneseno u: *Glas Koncila*, br. 2, 23. I. 1972., 7.

³⁴ Izvještaj Dušana Dekanića o razgovoru s biskupima Burićem, Pavlišićem i Zazinovićem 11. I. 1972., u: HDA, KOVZ, kut. 93, Pov. 17/1972.

No da se politika prema Crkvi ipak mijenjala potvrđuje i činjenica da je prvi put došlo i do zabrane kalendara *Istarska Danica*, zbog članka "Mladi u Crkvi" u kojem se kritizira omladinska organizacija nazivajući je čvrstom, krutom i netolerantnom, prožetom mržnjom i nehumanošću. Zabrana je izrečena i zbog članka, odnosno prenesenog govora Ive Frangeša "Istra i Hrvatska jedno su", s obrazloženjem da je napadao bratstvo i jedinstvo i zajedničku borbu za oslobođenje, ali je taj dio sudske odluke Vrhovni sud SR Hrvatske, nakon žalbe "Kršćanske sadašnjosti" i "Istarskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda", poslije poništio. Inače je Frangeš navedeni govor održao na Akademiji u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu 3. travnja 1971. povodom akcije za prokopavanje tunela kroz Učku te je u cijelosti više puta objavljivan u raznim novinama, pa tako i u riječkom *Novom listu* od 5. travnja 1971., ali nisu uslijedile nikakve zabrane.³⁵ U svezi sa zabranom *Istarske Danice* nadbiskup Pavlišić razgovarao je 25. siječnja 1972. s predsjednikom hrvatske Vjerske komisije Fridom i tajnikom Lazićem. Pavlišić je tom prigodom kazao da su političke promjene koje su provedene u Hrvatskoj bile nužne jer je izražavanje hrvatskog nacionalizma s vremenom prevršilo mjeru, što je stvaralo nerazpoloženje kod građana drugih nacionalnosti. No s obzirom na posebnost istarskog područja i njegova hrvatskog življa, ustvrdio je da zabrana *Istarske Danice* u novonastalim prilikama nije bila ispravan politički potez te je to izazvalo negodovanje hrvatskog stanovništva u Istri, posebice zato što je zabrana temeljena na prenesenom govoru Ive Frangeša na svečanosti prigodom akcije prikupljanja sredstava za probijanje tunela kroz Učku, koji Istranima mnogo znači.³⁶

Protiv zabrane je prosvjedovao i istaknuti istarski svećenik Božo Milanović u razgovoru s Dekanićem i Jardasom 9. veljače 1972. godine. Osvrćući se na zbivanja u Hrvatskoj, Milanović je rekao: "Mi u Istri smo uvijek bili svjesni činjenice da van zajednice jugoslavenskih naroda za nas nema slobode. Njegovanje svijesti po nacionalnoj pripadnosti na ovom području bitni je element odhrvavanju utjecajima sa onu stranu granice i smatram kad ne bi imali hrvatsku nacionalnu pripadnost i svijest, da bi morali izmisliti neku drugu. Jačanje hrvatske nacionalne svijesti u Istri ne ugrožava nego jača integritet Jugoslavije i kao takvu trebalo bi je valorizirati."³⁷ O zabrani *Danice* izvijestio je i biskup Pavlišić na zasjedanju Biskupske konferencije u Dubrovniku 7. veljače 1972., ističući kako je opće stanje u Istri pogoršano te se govori da Istra nije hrvatska zemlja, đacima u autobusu psuje se ustaška mati, a profesori se otpuštaju uglavnom zbog toga što su vjernici.³⁸

³⁵ "Privremena zabrana raspačavanja 'Istarske Danice 1972', AKSA, br. 2/1972., 4.; "Istarska Danica" definitivno zabranjena zbog članka 'Mladi u Crkvi'", *Glas Koncila*, br. 5, 5. III. 1972.

³⁶ Zapisnik Komisije za vjerska pitanja SRH o razgovoru Frid – Pavlišić od 25. I. 1972. u: HDA, KOVZ, kut. 93, Pov. 24/1972.

³⁷ HDA, KOVZ, kut. 94, Pov. 43/1972.

³⁸ Informacija broj 47, Centar SDS Split, od 11. II. 1972., potpisao Ivan Dadić, u: HDA, Republički sekretarijat unutrašnjih poslova, Služba državne sigurnosti (dalje: RSUP, SDS) I, Dosje Šeper, br. 302513, 93/1561.

Frid se radi pojašnjavanja novonastalog stanja u društvu nakon smjena hrvatskog političkog vodstva susreo i sa splitskim nadbiskupom Franom Franićem te mu je iznio stavove državnih vlasti o nemijenjanju politike prema Crkvi. Franić je kazao kako će on učiniti sve da ne dođe do zaoštavanja crkveno-državnih odnosa, ali da ga zabrinjavaju neki postupci vlasti u zadnje vrijeme, kao što je revidiranje postignutog dogovora o gradnji pastoralnog centra sv. Petra u Splitu, napadi partijskih dužnosnika i medija na vjeronauk, hajka na pojedine svećenike i sl., te mu je sve teže braniti pred svećenicima svoj dobar odnos s državnim vlastima.³⁹

Na zahtjev Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske općinske su vjerske komisije početkom 1972. slale izvještaje o nacionalističkom i šovinističkom djelovanju svećenstva na njihovim područjima. Međutim u velikoj većini izvještaja navedeno je da nije bilo nikakve djelatnosti svećenstva u navedenom smislu. Tek manji broj izvještaja spominje neka takva djelovanja, ali često i djelovanja koja su se na sve načine nastojala takvim prikazati. Tako izvještaj iz Korčule govori o tome kako su gotovo svi svećenici učlanjeni u Maticu hrvatsku i aktivno sudjeluju u svim njenim aktivnostima. Spominje se, ali bez navođenja konkretnih primjera, istupanje svećenika koji se javno stavljaju na poziciju neprijatelja i brane smijenjene vođe masovnog pokreta, okupljaju mladež na sportskim aktivnostima i organiziraju proslave na kojima pjevaju pjesme o banu Josipu Jelačiću i sl., vođe rasprave o ugroženosti Hrvata, potrebi izmirenja svih Hrvata, te naglašavaju želju za osvetom. Navode se i apsurdni podaci kao primjeri takvog djelovanja, kao što je podjela poziva jednog svećenika mladima u Korčuli na skup "Srijeda mladih", ili izjava jednog građanina da mu je svećenik rekao "Vrati se dragom Bogu, napusti Partiju". Razni citati iz *Biblije* rečeni u propovijedima također su označeni neprijateljskima, što su primijetili i u republičkoj Vjerskoj komisiji, dopisujući na margini "vjerska stvar". Navedeno je i pjevanje pjesme "Djevo naša, kraljice Hrvata" i da se svećenik u Čari, zato što nisu svi pjevali, naljutio i upitao hoće li pjevati "Djevo naša kraljice Slavena, jadna im majka njihova". Od konkretnijih optužbi navedeno je da je svećenik u Veloj Luci pozivao vjernike da se mole Bogu za hrvatsku državu i njene smijenjene dužnosnike. U izvještaju iz Požege navodi se da je svećenik Josip Devčić u danima "eskalacije nacionalizma" obilazio kuće vjernika i tražio od njih da iz kuća uklone fotografije dječjih idola srpske nacionalnosti, kao što su nogometaš Dragan Džajić, razni pjevači, glumci i sl., ističući kako Srbima nema mjesta u hrvatskim domovima. Sve te optužbe izrečene su na skupovima pričuvnih vojnih starješina i saveza partizanskih boraca. U jednoj sudskoj raspravi spomenuto je da je Devčić optuženome na jednoj svadbi dao da nosi zastavu crven, bijeli, plavi s natpisom "Bog i Hrvati" i šahovskim poljem u sredini. No protiv Devčića nije pokrenut prekršajni postupak. Iz Vrgorca je javljeno da je sudac za prekršaje kaznio s po 60 dana zatvora fra Milana Vrdoljaka, župnika u Kozicama, i Tomislava Brečića, župnika u Poljicama, jer su navodno

³⁹ Zapisnik Komisije za vjerska pitanja SRH o razgovoru Franić – Frid 20. I. 1972., u: HDA, KOVZ, kut. 94, Pov. 41/1972.

iz zračne puške gađali spomenik palim borcima u selu Dragljane.⁴⁰ Međutim Vijeće za prekršaje u Zagrebu navedenu je presudu poništilo 23. veljače 1972. zbog pogrešnog i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, proturječne izjave svjedoka i odluke suca o kazni. O svemu tome, opovrgavajući optužbe, pisao je Vrdoljak i *Slobodnoj Dalmaciji*, koja je o slučaju pisala ne spominjući da je kazna poništena, ali uredništvo nije objavilo njegovo pismo.⁴¹

Iz Metkovića je javljeno da je svećenik Ivan Matković na hrvatski povijesni grb bez petokrake dodao križ velik dva metra i to postavio na kapelu, da je svoju brodicu obojio u boje hrvatske zastave bez petokrake, a da je župnik u Metkoviću umjesto vjerskih slika dijelio slike pjevača Vice Vukova. Ističe se da to nije zabranjeno, ali da govori o tome tko je župnik.⁴²

S obzirom na neujednačenost postupanja državnih tijela u svezi sa, za državu, spornim napisima u vjerskom tisku, 25. siječnja 1972. održan je sastanak predstavnika Javnog tužiteljstva SR Hrvatske i Vjerske komisije. Na njemu su usuglašeni stavovi u svezi s okvirima u kojima se može kretati pisanje vjerskog tiska te je zaključeno kako pljenidba listova koji su već raspačani nema nikakve svrhe, ali da protiv pisaca spornih tekstova treba pokrenuti kazneni postupak. Zaključeno je i da treba povećati nadzor nad vjerskim tiskom prije samog raspačavanja. No s obzirom na to da je granice pisanja vjerskog tiska bilo teško odrediti, dogovoreno je da će se u praksi poduzimati mjere samo u onim slučajevima u kojima se pojavljuju članci neprijateljskog i tomu sličnog karaktera. Zaključeno je i da će kalendar *Danica*, koji je izdavalo "Književno društvo sv. Ćirila i Metoda", biti zaplijenjen zbog objave nekoliko životopisa osoba koje su pripadale ustaškom pokretu. Nevezano uz pitanje vjerskog tiska dogovoreno je da će se javno isticanje crkvenih zastava i grbova ocjenjivati od slučaja do slučaja.⁴³

Ne snalazeći se u novonastalim političkim prilikama, mjesne su vlasti često poduzimale mjere prema Crkvi koje nisu bile u skladu s državnim politikom. Tako su dubrovačke vlasti prvotno zabranile održavanje mise na otvorenom povodom 1000-godišnjice obilježavanja blagdana sv. Vlahe. Biskup Severin Pernek požalio se Fridu na tu odluku te ponovno zatražio da se odobri održavanje mise na otvorenom. Istaknuo je da je ta odluka donesena zbog političkih događanja u Hrvatskoj, napominjući kako nema razloga povezivati Crkvu s njima. Obećao je i da će u svojoj propovijedi pozivati na bratstvo i jedinstvo i da će proslava imati izričito vjerski karakter. Frid mu je kazao kako je navedena odluka mjesnih vlasti donesena zbog nerazumijevanja državne politike

⁴⁰ Nadbiskup Franić je u predstavi splitskoj Vjerskoj komisiji od 5. travnja 1972. izrazio sumnju u vjerodostojnost navedenih optužbi. HDA, KOVZ, kut. 207, br. 68/1972.

⁴¹ Vrdoljakovo pismo objavljeno je u: AKSA, br. 16, 22. IV. 1972., u članku "Pisac članka u 'Slobodnoj Dalmaciji' prešutio neke činjenice", 2.-3., i *Glas Koncila*, br. 9, 30. IV. 1972., u članku "Odgovor na navodni 'protest stanovništva vrgoračkih sela'", 17.

⁴² Spis s navedenim izvještajima nalazi se u: HDA, KOVZ, kut. 93, Pov. 22/1972.

⁴³ Bilješka Komisije za vjerska pitanja SRH o sastanku s Javnim tužiteljstvom od 25. I. 1972., u: HDA, KOVZ, kut. 94, Pov. 37/1972.

prema Crkvi, koja se nije promijenila, što stalno moraju tumačiti ljudima na terenu. S obzirom na to da su na proslavu trebali doći kardinali Franjo Šeper i John Wright, vlasti su bile zainteresirane ostaviti što bolji dojam te je nakon Fridovih konzultacija s predsjednikom Izvršnog vijeća Sabora Ivom Perišinom i sekretarom IK CK SKH Josipom Vrhovcem odobreno održavanje mise na otvorenom. Frid i Pernek dogovorili su se da na ručku koji priprema predsjednik Skupštine općine Dubrovnik sudjeluju svi biskupi i predstavnici mjesnih i državnih vlasti.⁴⁴

Na tom ručku u hotelu "Argentina" 6. veljače 1972. Frid je, između ostalog, kazao kako se u novonastaloj političkoj situaciji radi o vanjskom ugledu Jugoslavije, koji je nakon Karađorđeva poljuljan, te da u tim okolnostima i biskupi moraju sagledati novonastalo stanje, u skladu s državnim politikom. Govoreći o daljnjem razvoju crkveno-državnih odnosa, kardinal Šeper upozorio je da oni ne smiju ostati na razini rukovoditelji-biskupi, nego moraju biti normalni, tj. slobodni na najnižoj razni.

Dugogodišnji visoki dužnosnik Savezne vjerske komisije Petar Šegvić ustvrdio je u članku "Sadašnji trenutak crkve u Hrvatskoj" u travanjskom izdanju časopisa *Naše Teme*, koji je izdavao Socijalistički savez radnog naroda (SSRN) Hrvatske, kako je iluzija vjerovati da je Katolička crkva u Hrvatskoj bila imuna na nacionalizam u vrijeme političkih previranja u Hrvatskoj te da će u njoj trebati napraviti postkoncilske korekture u smislu ograđivanja od nacionalizma. Istaknuo je i da je masovni pokret u Hrvatskoj htio iskoristiti Katoličku crkvu za svoje ciljeve te je u njoj tražio saveznika i tako pokušao manipulirati s Crkvom i njenim vjernicima.⁴⁵

Na konstituirajućoj sjednici Saveza studenata Zagreba 25. travnja 1972. predsjednik Saveza studenata Jugoslavije Dragan Kalinić izjavio je da "izvjesna crkvena mjesta postaju stjecište politički poraženih ljudi, a da znatan dio vjerskih novina poprima izrazito političke tendencije" te da neki pisci tih novina proturaju tezu o dijalogu komunista i kršćana, "čega ne može biti".⁴⁶

Na sjednici Komisije za vjerska pitanja SO Zadar 11. srpnja 1972. istaknuto je da se Crkva kao ustanova nije stavila uz "masovni pokret", barem ne javno, ali je bilo pojedinaca koji su izražavali nacionalizam i nisu krili simpatije prema pokretu. Primijećeno je i da se konzervativna struja u Zadarskoj nadbiskupiji držala dalje od "masovnog pokreta", ali ne zato što joj je taj pokret stran, nego iz određenih svojih razloga, koji su u svezi s vatikanskom politikom, jer je crkvena vlast bila protiv dijaloga vjernika i komunista na bilo kojoj razini osim na razini Sv. Stolice – Vlada SFRJ.⁴⁷

⁴⁴ Zapisnik Komisije za vjerska pitanja SRH o razgovoru Frid – Pernek 1. II. 1972., u: HDA, KOVZ, kut. 94, Pov. 32/1972.

⁴⁵ Vidi AKSA, br. 17/1972., 27. IV. 1972., 1.-5., preneseno iz: *Naše teme*, br. 2-3/72., travanj 1972.

⁴⁶ Vidi AKSA, br. 17/1972., 27. IV. 1972., 6., preneseno iz *Vjesnika i Večernjeg lista*.

⁴⁷ HDA, KOVZ, kut. 208, br. 134/1972.

Prema podacima osječke Vjerske komisije od 5. listopada 1972., Crkva se u prethodnim političkim događajima distancirala od političkog djelovanja, a biskup Stjepan Bauerlein zabranio je svojim svećenicima u Đakovu da uđu u Odbor Matice hrvatske i miješanje u politiku, iako su njegovi politički stavovi ostali nepromijenjeni.⁴⁸

Državne su vlasti ocjenjivale da se Katolička crkva u vrijeme političkih previranja u Hrvatskoj držala oportunistički, kao pasivni promatrač događaja, bez aktivnijeg uključivanja u njih. Razlog tome vidjeli su u unutarcrkvenim suprotnostima, kao i rezerviranosti, jer su glavnu riječ u navedenim događanjima vodili komunisti, ali dobrim dijelom i zbog dosta normaliziranih odnosa s državom te uspješnog političkog djelovanja vlasti u sprečavanju svih pokušaja korištenja Crkve za nacionalističko djelovanje, kao što su bili bezuspješni pokušaji Matice hrvatske da Crkvu iskoristi za svoje interese. Reagiranja u redovima Katoličke crkve na odluke 21. sjednice Predsjedništva SKJ ocjenjivana su kao pojedinačna izražavanja "zloradosti, skepse, zbunjenosti i straha", ali isto tako i "realnog ocjenjivanja događaja i zauzimanja prema njima korektnog stava".⁴⁹

Poslije će predsjednik hrvatske Vjerske komisije Ivan Lalić, koji je zamijenio Zlatka Frida, na prvoj sjednici novoosnovane Komisije Saveznog izvršnog vijeća (SIV) za odnose s vjerskim zajednicama 15. listopada 1974. kazati da je Crkva u Hrvatskoj dobila u vrijeme masovnog pokreta značajne koncesije, a tadašnje ju je političko vodstvo smatralo jednim od svojih oslonaca, što je Crkvi potpuno odgovaralo.⁵⁰

Zasjedanje Biskupske konferencije u Dubrovniku u svezi s novonastalim političkim okolnostima u Hrvatskoj

Zasjedanje Biskupske konferencije održano je 7. veljače 1972. u samostanu Male braće u Dubrovniku. Jedna od glavnih tema zasjedanja bilo je aktualno političko stanje u zemlji. Služba državne sigurnosti imala je potpuni uvid u tijek zasjedanja preko suradnika kodnog imena "Luko", koji je, kako se iz zapisnika koji je napravio može zaključiti, cijelo zasjedanje snimao na magnetoskopsku vrpcu. Moguće je da je "Luko" ugradio prislušivač u prostoriju u kojoj se zasjedanje održavalo, no kako u izvještaju stoji da se do zadnjeg trena nije znalo gdje će se zasjedanje održati, moguće je i da je "Luko" bio jedan od nazočnih na zasjedanju. Kuharić se u svom izlaganju najprije osvrnuo na spomenuti Fridov govor u hotelu "Argentina", ističući kako se biskupima sugerira da prosude stanje u skladu sa službenim kursom, a ne svojom savješću.

⁴⁸ "Podaci o djelovanju klera", za potrebe Savjeta narodne obrane SO Osijek, prilog za sjednicu Komisije za vjerska pitanja SO Osijek od 5. X. 1972., u: HDA, KOVZ, kut. 209, br. 172/1972.

⁴⁹ "Izvještaj o nekim aktualnim pitanjima iz odnosa prema vjerskim zajednicama u SR Hrvatskoj", u: HDA, KOVZ, kut. 94, Pov. 38/1972.

⁵⁰ HDA, KOVZ, kut. 104, Pov. 116/1974.

Postavio je pitanje trebaju li se biskupi obratiti vjernicima s obzirom na to da ih stanje potiče na to. Napomenuo je da je u razgovoru s Kolarom u Zagrebu upozorio da sve što se piše i govori u medijima stvara klimu osvete te da će najviše stradati oni u prosvjeti koji su se na bilo koji način izjasnili kao vjernici ili hrvatski domoljubi i da će kao takvi biti progonjeni. Osvrnuo se i na sve češće izjave kako nastava treba biti ateistička te da nastavnici ne smiju biti vjernici. Podsjetio je i na Šeperov govor na prije spomenutoj večeri, koji je izrečen u smislu "Tito i papa se rukuju, a raja strada", ukazujući na potrebu normalizacije crkveno-državnih odnosa na svim razinama društva. Podsjetio je kako su Frid i ostali obilazili biskupe, svećenike i predstavnike katoličkog tiska, tražeći od njih da samo šute u novonastalim političkim okolnostima. Zato je istaknuo kako biskupi moraju skupiti činjenice s kojima će izići i pred narod i pred vladu te se jasno boriti za prava obitelji, djecu i vjernike, jer se ne smije "ni malo pokazati da svi ne idemo jednom linijom u ovom veoma kritičnom momentu za Crkvu i narod".

Na to je reagirao nadbiskup Franić, složivši se da se mora pokazati jedinstvo, ali izjavljujući da stanje još nije jasno i da događaje treba budno pratiti i zapisivati ih. Osvrnuo se na silne pritiske u Splitu, za koje mu treba još vremena da ih riješi, pa je bolje sve odgoditi do sljedeće biskupske konferencije, tim više što bi "režim mogao postati i mnogo teži i početi kažnjavati bez ikakvog obzira". Istaknuo je da je Partija u previranju i da se mnogi njeni članovi boje za sebe te bi trebalo s razumijevanjem podržati one dobre pojedince u Partiji kako ne bi stradali. Franićev stav podržao je i biskup Smiljan Čekada, upozoravajući da se ne smije prenačiti, da su partijci podijeljeni i da većina ne bi željela pogoršanje crkveno-državnih odnosa. Smatrao je kako će trenutni nalet splasnuti te da sve treba budno pratiti, pa reagirati kad bude vrijeme. Upozorio je da biskupi ne trebaju ići na čisto političko područje, na koje ih i neki vjernici žele povesti. Biskup Petar Čule također se složio da ne treba odmah javno reagirati, ali da treba u kontaktima s vjerskim komisijama jasno iznijeti svoj stav. Biskup Josip Arnerić složio se s Čulom, ali je upozorio da će, ako vlast krene unositi bojazan među roditelje i djecu, on osobno javno reagirati. Primijetio je kako je Fridov govor na večeri bio prava blasfemija. Upozorio je da je prevladao staljinizam i da to vlastima treba nekako reći. Kuharić ga je upozorio da bi moglo biti štete od pojedinačnih izjava, jer bi vjernici mogli komentirati kako su neki biskupi odvažni, a drugi nisu. Žanić je predložio da se vlastima žurno uputi predstavka sa svim primjedbama, da znaju kako biskupi nisu zadovoljni i kako je njihova zabrinutost sve veća. Biskup Josip Pavlišić podržao je Franića i Čulu, ali je upozorio da i neki svećenici govore da nije potrebno djecu toliko poučavati vjeronauk, pa što onda očekivati od komunista, izražavajući bojazan da će stanje za Crkvu biti još gore kad ne bude Tita i da se za to treba pripremati odgajajući čvrste karaktere kakve je propovijedao kardinal Alojzije Stepinac, jer Crkva ne treba razvodnjenih kršćana.

Čekada je istaknuo kako biskupi ne moraju "graknuti na svaki režim", da su i smijenjeni hrvatski političari bili protuvjerski i da se neće dati upregnuti

ni u čija politička kola. Na to je Kuharić primijetio kako je politika jedno, a drugo je obrana slobode svoga naroda, jer se ni Stepinac nije opredjeljivao za političke strane, ali je itekako znao stati u obranu sloboda. Na to je Čekada kazao: "Uvjeren sam da je hrvatski narod osuđen da umre. Sami smo mnogo tome krivi." Biskup Pavao Žanić rekao je da je najvažnija obrana vjeronauka, a Arnerić istaknuo kako se ne može mirno gledati sve što se događa te da djeca u Kninu već u prvom razredu uče ćirilicu.⁵¹ Na to je Čule primijetio kako i u Janjevu uče ćirilicu, a ipak su ostali dobri katolici. Arnerić je ustvrdio kako se Hrvatima predbacuje šovinizam, a Srbi su ga izazvali, primijetivši kako je bilo neozbiljnih poteza, ali u biti nije bilo zla, jer izražavanje nacionalnih osjećaja ne mora biti zlo, podsjećajući na to kako je patrijarh German rekao "Malena Srbija postala je velika Jugoslavija". Podsjetio je da pravoslavni svećenici govore što hoće o četnicima i partizanima, za što bi svaki Hrvat završio u zatvoru, dok Aleksandar Ranković slobodno šeće po Dubrovniku.

Na kraju je većinom glasova prihvaćen Žanićev prijedlog da se vlastima uputi predstavka hrvatskih biskupa, jer slovenski nisu bili na zasjedanju. Nakon sjednice biskup Pernek dijelio je pozivnice predsjednika SO Dubrovnik za večeru koju je priredio u čast kardinala Šepera, na koju su pozvani i svi biskupi. Biskupi Arnerić i Žanić odbili su preuzeti pozivnice uz komentar kako oni "po savjesti ne mogu poći na večeru koju organizira vlast, dok vlasti s nama ovako postupaju".⁵²

Međutim biskupi, iz nepoznatih razloga, ipak nisu uputili predstavku vlastima kako je bilo dogovoreno na Biskupskoj konferenciji, ali je uslijedila vrlo oštra korizmena poslanica nadbiskupa Kuharića.

Kuharićeva korizmena poslanica 1972. godine

Vrlo oštre kritike od strane raznih društveno-političkih organizacija izazvala je Kuharićeva korizmena poslanica od 27. veljače, koja se u crkvama čitala 12. i 19. ožujka 1972., u kojoj izražava zabrinutost nad problemima hrvatskog naroda i ističe kako ga potresa njegova raseljenost i zabrinjavaju toliki moralni i ekonomski problemi, obiteljski i društveni "tako mučno prisutni u životu hrvatskog naroda". Napominje kako je razumljivo da su pravedni odnosi s drugim narodima potrebni, ali "mogući samo u ravnopravnosti, slobodi

⁵¹ Arnerić je u razgovoru s Fridom 7. siječnja 1971. upozorio na pojavu srpskog šovinizma u Kninskoj krajini, gdje su međunacionalni odnosi postajali sve lošiji. Spomenuo je teroriziranje jednog dječaka Hrvata u kninskoj bolnici, kojeg su nazivali ustašom, pa su ga morali premjestiti u odjel s odraslima, također da u toj bolnici časne sestre koje tamo rade pojedinci nazivaju ustaškinjama, na što one ne ostaju dužne, pa takve nazivaju četnicima, što dovodi do nemilih scena. Spomenuo je i da se prigodom crkvenih svečanosti na pravoslavnim crkvama vješaju srpske zastave, ali ne i hrvatske, što je prije bio običaj, pa to Hrvati doživljavaju kao poticanje velikosrpstva. HDA, KOVZ, kut. 89, Pov. 7/1971.

⁵² Informacija broj 47, Centar SDS Split, od 11. II. 1972., potpisao Ivan Dadić, u: HDA, Gradivo RSUP, SDS I., Dosje Šeper, br. 302513, 93/1561.

i poštivanju zakonitih prava i zakonitih dužnosti”. Kuharić također ističe da roditelji vjernici nikada ne mogu pristati na to da se u školama njihovoj djeci nameće ateizam kao životni nazor, jer je to protiv prava i slobode čovjeka.⁵³

Na sjednici Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske 17. ožujka 1972. Kuharićeva je poslanica ocijenjena kao “grubo i tendenciozno prelaženje okvira crkveno-vjerskih poslova i presizanje na čisto političko područje, te predstavlja zloupotrebu crkvene funkcije i Crkve u nedozvoljene svrhe”. Istaknuto je kako su takvi Kuharićevi istupi sve učestaliji, na što je ukazano i Sv. Stolici. Komisija je zauzela stanovište i preporučila mjerodavnim tijelima da političke mjere treba usmjeriti na samog Kuharića, koristeći i produbljujući postojeće unutarcrkvene podjele, poslanicu negativno ocijeniti u dnevnom tisku, prekinuti sve kontakte Komisije s Kuharićem i protiv njega uputiti demarš Sv. Stolici te poduzeti mjere kod svećenika i biskupa radi sprečavanja davanja podrške njegovim stavovima na predstojećoj biskupskoj konferenciji.⁵⁴

Sekretar Gradskog komiteta SK Zagreb Marinko Gruić osvrnuo se u razgovoru sa sekretarima općinskih komiteta SK zagrebačke regije 7. travnja 1972. na Kuharićevu poslanicu, ustvrdivši kako stavovi izneseni u njoj ne idu u prilog jačanju crkveno-državnih odnosa, da je izazvala negativne reakcije građana i dijela crkvenih krugova te su je neki svećenici odbili čitati. S tim u svezi zagrebački *Vjesnik* donio je 10. travnja 1972. nepotpisani članak “Falš retorika nadbiskupa zagrebačkog”, u kojem navodi da se Kuharić svojom poslanicom bori za vlast, što je u suprotnosti s koncilskim odredbama.⁵⁵ Na optužbe su reagirali zagrebački svećenici, uputivši nadbiskupu Kuhariću pismo potpore u kojem ističu kako je *Vjesnikova* interpretacija poslanice “kriva i zlonamjerna”. Osvrnuli su se i na tvrdnju da svi svećenici nisu čitali poslanicu, ističući kako nečitanje poslanice ne znači da oni nisu suglasni s poslanicom, nego su to učinili radi svog plana priprema za Uskrs.⁵⁶ Na poslanicu se oštro okomio i Petar Požar u *Komunistu*, glasilu SKJ, nazivajući je takozvanom i tvrdeći kako se Katolička crkva u Hrvatskoj, tj. njen konzervativni dio, opire koncilskom duhu i ne miri sa stanjem u samoj Crkvi, kao ni sa svojom pozicijom u Hrvatskoj.⁵⁷

Veleposlanik SFRJ pri Sv. Stolici Stane Kolman izvijestio je Casarolija o stavu jugoslavenskih vlasti u svezi s Kuharićevom poslanicom i općenito o njegovu držanju. Casaroli se ogradio od Kuharićevih istupa, ističući da se Sv. Stolica s njima ne slaže, te da je Kuharić, vjerojatno opterećen nekim neugodnim,

⁵³ *Korizmeno-uskrnsne poslanice kardinala Franje Kuharića*, Zagreb, 1997., 23.-32.; “Korizmeno pismo zagrebačkog nadbiskupa”, *Glas Koncila*, br. 6, 19. III. 1972., 1.-2.; *Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije*, br. 2/1972.

⁵⁴ Zapisnik sa sjednice Komisije za vjerska pitanja SRH od 17. III. 1972., u: HDA, KOVZ – zapisnici, knj. 14., 187.-188.

⁵⁵ “Falš retorika zagrebačkog nadbiskupa”, *Vjesnik*, 10. IV. 1972., preneseno u: *Glas Koncila*, br. 8, 16. IV. 1972., 9. Vidi “Na skupu SK izneseni prigovori na Korizmenu poslanicu zagrebačkog nadbiskupa”, *AKSA*, br. 14/1972., 3.-4.

⁵⁶ “Zagrebački svećenici solidarni s nadbiskupom”, *AKSA*, br. 15/1972., 1.-2.

⁵⁷ “Političke provokacije”, *Komunist*, 13. IV. 1972. Vidi “‘Komunist’ o Korizmenoj poslanici zagrebačkog nadbiskupa”, *AKSA*, br. 15/1972., 5.-6.

ali usamljenim primjerima, izgubio iz vida temeljno usmjerenje i širi interes Crkve, koja, po izvještajima M. Cagne, ima povoljne uvjete za rad u čitavoj SFRJ. Obećao je poslati Cagni dodatne upute kako bi se ubuduće izbjegle slične situacije te istaknuo kako i Sv. Stolica ima teškoća s pojedinim biskupima, jer mnogi ne prihvaćaju postkoncilsku Crkvu i njeno usmjerenje.⁵⁸

O Kuharićevoj poslanici bilo je riječi i u razgovoru nadbiskupa Franića s predsjednikom SO Split Jakšom Miličićem početkom travnja 1972. godine. Miličić je pohvalio Franićevu poslanicu i kritizirao Kuharićevo, čudeći se njihovim razlikama. Na to je Franić kazao kako svaki biskup odgovara za sebe, a da je on osobno spreman na suradnju do krajnjih granica.⁵⁹ Poslije se Franić požalio u hrvatskoj Vjerskoj komisiji da mu biskupi zamjeraju jer je o njegovoj uskrstnoj poruci u *Slobodnoj Dalmaciji* izišao komentar koji ima za svrhu konfrontaciju s Kuharićem. Kad je Franić rekao kako će Biskupska konferencija izići s priopćenjem u kojem će stati u obranu Kuharićeve poslanice, Frid je zatražio od Franića neka pokuša uvjeriti biskupe da zaustave objavljivanje tog priopćenja jer će to izazvati štetne i dalekosežne posljedice za Crkvu. Predložio je i mogućnost da jedna delegacija biskupa o navedenom problemu raspravi s predstavnicima državne vlasti. Franić je izrazio sumnju da će uspjeti utjecati na biskupe te je poslije izvijestio Frida kako je uspio samo u tome da se priopćenje sadržajno poboljša, te da se on osobno ogradio od priopćenja, što je ušlo u zapisnik zasjedanja.⁶⁰ Ovdje treba naglasiti da je Franić te i niz drugih razgovora s državnim dužnosnicima u to vrijeme obavljao u svezi s gradnjom crkve sv. Petra u Splitu, a vlasti su to namjerno razvlačile i držale ga u neizvjesnosti tako da i on ne bi slučajno zaoštrio odnose prema državi.

Biskupi su na Biskupskoj konferenciji održanoj od 18. do 21. travnja 1972. izrazili žaljenje povodom uvredljivog pisanja dijela dnevnog tiska o korizmenoj poslanici nadbiskupa Kuharića, ističući kako takvo pisanje ne može pogodovati dijalogu između Crkve i države. Napominju da je nauk iznesen u spomenutoj poslanici nauk Katoličke crkve, da ga iznose dokumenti Drugog vatikanskog sabora i da je u skladu s naučavanjem pape Pavla VI.⁶¹

Nakon što je Kuharić dobio potporu Biskupske konferencije, na sjednici hrvatske Vjerske komisije od 17. svibnja 1972. zaključeno je kako ne bi trebalo ići u daljnju javnu raspravu, nego naći mogućnost konfrontacije kroz neki časopis ili na neki drugi način.⁶²

⁵⁸ "Informacija o poduzetim mjerama u Vatikanu povodom Kuharićevog korizmenog pisma", prilog za Sjednicu Komisije za vjerska pitanja SRH od 17. V. 1972., u: HDA, KOVZ – zapisnici, knj. 14., 231.

⁵⁹ Izvještaj splitske Vjerske komisije o razgovoru Franić – Miličić od 11. IV. 1972., u: HDA, KOVZ, kut. 94, Pov. 41/1972.

⁶⁰ Zapisnik Komisije za vjerska pitanja SRH o razgovoru Franić – Frid 21. IV. 1972., u: HDA, KOVZ, kut. 94, Pov. 41/1972.

⁶¹ Izvještaj Predsjedništva Biskupske konferencije o zasjedanju održanom od 18. do 21. IV. 1972., u: HDA, KOVZ, kut. 97, Pov. 106/1972.; "Svi biskupi Jugoslavije jednodušno uz napadnutog nadbiskupa Kuharića", *Glas Koncila*, br. 9, 30. IV. 1972., 3.

⁶² Zapisnik sa sjednice Komisije za vjerska pitanja SRH od 17. V. 1972., u: HDA, KOVZ – za-

Kuharić je u dva navrata trebao imati razgovor s Fridom u svezi sa svojom poslanicom, ali je nakon po jednog odgađanja sa svake strane do tog razgovora došlo tek 26. lipnja 1972. godine. Kuharić se složio s Fridovom tvrdnjom da su odnosi između Crkve i države znatno unapredovali i da je zadnjih godina Crkva imala daleko veću slobodu u radu, veću nego u bilo kojoj komunističkoj zemlji, pa čak veću nego u mnogim kapitalističkim zemljama, ističući da je to zasluga države. Ustvrdio je kako se nadao da će se stvari i dalje tako razvijati, ali su prosinački događaji 1971. ponovno unijeli pometnju u te odnose, a među svećenicima i vjernicima zavladała je tjeskoba. Istaknuo je kako se u odgoj ponovo nameće ateizam, marksizam se tumači kao borba protiv religije, na javnim skupovima govori se protiv Crkve, svećenika i vjernika, koje se napada kao neprijatelje države, preispituju se i revidiraju prijašnja rješenja kojima su dane lokacije za gradnju crkvenih zgrada te se nanovo stvara ozračje u kojem se roditelji boje slati djecu na vjeronauk i stvara se psihoza kao da su vjernici građani drugog reda. Ustvrdio je kako je u svojoj poslanici smatrao potrebnim odgovoriti na prijetnje i napade na vjeru i vjernike jer mu je to dužnost kao nadbiskupu. Istaknuo je kako nije protiv Jugoslavije ni protiv slobode Srba, Slovenaca i drugih naroda, ali jest protiv onoga što bi išlo na štetu Hrvata. Frid je okarakterizirao treći dio poslanice političkim pismom, a ne vjerskom poslanicom, koja je koncipirana tako da "Crkvu stavlja kao vrhovnog suca iznad politike, morala, nauke, države, u kojoj se sudi što je ispravno a što nije". Podsjetio je da se od paušalnih ocjena o Crkvi kao nacionalističkoj ili neprijateljskoj organizaciji Vjerska komisija javno ogradila u dnevnom tisku. No ustvrdio je da je bilo pojedinaca u redovima Crkve koji su djelovali na nacionalističkim i separatističkim temeljima kako među nižim tako i među visokim dužnosnicima, što je utjecalo na stvaranje ozračja u kojem su se množili ekstremistički stavovi, koji su po svom karakteru imali krajnje klerikalističko obilježje. Upozorio je da je takva klerikalistička i nacionalistička djelatnost, kao i pisanje u vjerskim novinama o političkim temama, pridonosila politizaciji vjere, što doprinosi daljnjem narušavanju crkveno-državnih odnosa, čemu je doprinijela i spomenuta poslanica. Kuharić je ukazao na svoja građanska prava, koja mu daju za pravo baviti se politikom, naglašavajući kako on ne može biti po strani kad se ljudi zatvaraju i ostaju bez posla. Frid mu je kazao da kao građanin ima sva građanska prava, ali da snosi i odgovornost za njihovo korištenje, kao i za sve posljedice koje iz toga proizlaze. Ustvrdio je da politika države prema Crkvi ostaje neizmijenjena, ali da će možebitne promjene te politike ovisiti i o držanju Crkve i njenih poglavara. Kuharić je na kraju zamolio da se zbog njebove poslanice ne kvare odnosi na terenu i da pojedini svećenici i biskupi zbog toga ne snose konzekvence. U izvještaju o navedenom razgovoru Frid ističe kako je stekao dojam da je Kuharić došao u Komisiju po izričitim uputama Sv. Stolice, sa zadatkom da opravda svoj postupak i otkloni izazvane nesporazume. Zaključio je kako bez takvog nagovora Kuharić ne bi učinio taj korak.⁶³

pisnici, knj. 14., 200.

⁶³ Zapisnik Komisije za vjerska pitanja SRH o razgovoru Frid – Kuharić od 26. VI. 1972., u:

Početak ljeta 1972. nadbiskup Franić bio je na osobnom razgovoru kod pape Pavla VI. te mu je objasnio stavove iz svoje uskrсне poslanice, o kojoj su, kako je ustvrdio u razgovoru s Fridom, u Sv. Stolici dobili pogrešne informacije. Franić je kazao Fridu da je objasnio papi da je stanje u Jugoslaviji dobro i u fazi smirivanja i da u crkveno-državnim odnosima nema nikakvih promjena, a da pojedinačni ekscesi na tom polju nisu razlog za promjenu stava Crkve prema državi. Papa mu je rekao da jednako voli i njega i Kuharića i kako se nada da obojica nastoje razvijati dobre odnose s državom. Franić je rekao Fridu i da je Kuharić dobio upute od Sv. Stolice da nastoji ublažiti nastali spor u svezi s poslanicama.⁶⁴ Prema informacijama koje je Veleposlanstvo SFRJ pri Sv. Stolici dobilo iz vatikanskih izvora, Franić se nije žalio na crkveno-državne odnose u Jugoslaviji, ali je naglasio pritisak državnog tiska na neke biskupe, svećenike i vjernike. Većom opasnošću smatrao je to što neki problemi u Hrvatskoj, posebice gospodarski, nisu riješeni, te može doći i do novih konflikata. Istaknuo je kako je novo političko vodstvo u Hrvatskoj nepopularno, pa se zbog toga nervozno ponaša i može u bilo kakvoj prilici neprimjereno postupiti u odnosu na Crkvu. Ustvrdio je da se nacionalizam Hrvata samo stišao, ali nije nestao, a broj Srba u novom političkom vodstvu povećao se, iako je i prije bio nerazmjernan u odnosu na broj Srba u Hrvatskoj. Upozorio je na sve veću prisutnost vojske u političkom životu, ističući kako opasnost od sovjetske intervencije u Jugoslaviji uopće nije bila onakva kakvom se iz političkih razloga naglašavala. Papa je izrazio zabrinutost za stanje u Jugoslaviji, prema kojoj gaji simpatije, te je preporučio biskupima maksimalno strpljenje, ističući kako bi volio vjerovati da stanje u Jugoslaviji nije tako mračno kakvim ga ocjenjuju neki jugoslavenski biskupi.⁶⁵

Pogoršanje crkveno-državnih odnosa nakon smjene hrvatskog političkog vodstva

Iako država nije imala namjeru zaoštravati odnose s Crkvom, mediji i pojedini političari shvatili su da se osim razračunavanjima s hrvatskim nacionalistima i smijenjenim hrvatskim komunistima treba obračunati i s Katoličkom crkvom i religijom općenito. Posebno se isticalo kako se iz odgoja i obrazovanja mora isključiti bilo kakva religioznost, a pojačati marksističko učenje. Crkvenu javnost posebice je uznemirila izjava predsjednika Pokrajinskog komiteta SK Vojvodine Mirka Čanadanovića, koji je u govoru pred prosvjetnim radnicima i političarima općine Zrenjanin 8. veljače 1972., među inim, kazao: "Mi moramo raščistiti s tim da prosvjetni radnik koji ide u crkvu i koji tamo vodi djecu može biti prosvjetni radnik. I to svakom mora biti jasno." Slično je nastupio i

HDA, KOVZ, kut. 93, Pov. 10/1972.

⁶⁴ Zapisnik Komisije za vjerska pitanja SRH o razgovoru Franić – Frid od 17. VII. 1972., u: HDA, KOVZ, kut. 94, Pov. 41/1972.

⁶⁵ Izvještaj Saveznog sekretarijata za inozemne poslove od 17. VII. 1972. Savjetu za odnose s inozemstvom i Komisiji za vjerska pitanja SRH, u: HDA, KOVZ, kut. 95, Pov. 72/1972.

Izet Bašić u uvodnom izlaganju na sjednici Izvršnog odbora Predsjedništva Republičke konferencije SSRN BiH u prosincu 1971., kazavši: “Ne može odgajati mlade ljude nastavnik koji istodobno misli i na Boga i na čovjeka. Takve ‘odgojitelje’ treba odmah ukloniti s katedri – da ne truju mladu generaciju.”⁶⁶

Navedene i slične izjave biskupi su isticali u razgovorima s političkim dužnosnicima, iznoseći ih kao primjere i razloge za strahovanje od promjena državne politike prema Crkvi i njenim vjernicima. O tome su izvijestili i pronuncija Cagnu, koji je na to upozorio u razgovorima s načelnikom u Saveznom sekretarijatu za inozemne poslove Vojislavom Pekićem 11. i 18. veljače 1972. godine. Cagna se požalio na kampanju medija i pojedinih predstavnika vlasti protiv prosvjetnih radnika vjernika, za koje se tvrdi da im nije mjesto u školama, što kod tih zaposlenika izaziva strah od gubitka radnog mjesta. Pitao je znači li to promjenu politike države prema Crkvi, upozoravajući da bi to moglo izazvati zabrinutost Sv. Stolice. Prosvjedovao je i zbog sudskih presuda pojedinim svećenicima, ističući kako razumije razloge za te kazne, ali da su one ipak mogle biti blaže. Pekić je dao uobičajeni odgovor kako se nije promijenila politika prema Crkvi te se od svećenika samo traži da se ne bave politikom, a prosvjetni radnici privatno mogu biti vjernici, ali ne mogu isticati vjerske stavove u školama.⁶⁷

Ni Vjerska komisija nije bila zadovoljna ponašanjem dijela komunista u odnosu prema crkvama i vjerama. Tako se u jednom dokumentu hrvatske Vjerske komisije iz 1972. kritiziraju nastojanja pojedinaca da se sve ono što radi Crkva proglašava klerikalizmom i neprijateljskim djelovanjem. Takvim se paušalnim ocjenama u biti zahtijevalo revidiranje prije usvojenih stavova i rješenja u svezi s religijom i religioznošću te vraćanje na prijašnje prevladane stavove u smislu izjednačavanja vjerskog s neprijateljskim. U tom su smislu izražavani zahtjevi za zabranu vjeronauka i svih aktivnosti koje svećenstvo obavlja s djecom i mladeži, zatim zahtjevi za uskraćivanje dozvola za gradnju crkvenih zgrada, zabranu karitativnog djelovanja Crkve i sl. U navedenom se dokumentu nositeljima navedenih stavova smatraju “oni ljudi kod kojih se javlja nevjerica u komunističke ideje, koji se osjećaju idejno i politički zbunjeni, nemoćni ili takvim i sličnim frazama pokušavaju prikriti vlastitu idejno-političku inertnost i neaktivnost”.⁶⁸ U raspravi o tom dokumentu na zajedničkoj sjednici republičke i općinskih vjerskih komisija 9. veljače 1973. Stjepan Cerjan prigovorio je zbog pristranosti u ocjenjivanju pojedinih slučajeva politizacije Crkve. Ustvrdio je naime kako vlasti svećenike optužuju za politizaciju ako im njihove izjave ne odgovaraju, a ako im odgovaraju, onda im ne smeta politizacija. Naveo je primjer – kada svećenik s oltara poziva vjernike da su-

⁶⁶ “Religija nespojiva s prosvjetnim radom”, AKSA, br. 6/1972., 1., naslov i citat iz Čandanovićeva govora preneseni su iz: *Borba*, 9. II. 1972., a citat iz Bašićeva govora iz članka “Otrov s katedre”, *Večernje novosti*, 10. XII. 1971.

⁶⁷ Izvještaji V. Pekića o razgovorima s M. Cagnom 11. i 18. II. 1972., u: HDA, KOVZ, kut. 94, Pov. 52/1972.

⁶⁸ “Aktualni idejno-politički problemi u SKH u vezi s religijom i crkvom”, *Bilten Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske*, br. 2/1972., u: HDA, KOVZ, kut. 93, Pov. 18/1972.

djeluju u samodoprinosu, nitko ga ne optužuje za politizaciju, ali kada izjavi suprotno, onda ga se optužuje da koristi Crkvu u političke svrhe. Na istoj je sjednici zaključeno da se, s obzirom na sve češće pojave zloporabe Crkve i vjere u političke svrhe, ubuduće treba političkim i administrativnim sredstvima snažnije suprotstavljati tim nastojanjima, ali i neprihvatljivom djelovanju pojedinih društvenih organizacija i pojedinaca u odnosu na vjerske zajednice.⁶⁹

Kada je Vjekoslav Cvrlje u privatnom svojstvu, ali uz odobrenje republikog političkog vodstva, posjetio Cagnu u Beogradu 30. svibnja 1973., ovaj mu se požalio kako je stanje crkveno-državnih odnosa zabrinjavajuće te da je razlog tome opće stanje napetosti u čitavoj zemlji. Naveo je niz primjera kršenja zakonitosti u odnosu na vjerske zajednice, kao npr. otpuštanje nastavnika vjernika, kažnjavanje bogoslova u vojsci zbog odlazaka u crkvu, postupanje prema svećenicima i časnim sestrama kojima roditelji povjeravaju djecu na čuvanje i sl. Pokazao je Cvrjlji opsežnu dokumentaciju o takvim slučajevima diskriminacije prema vjernicima, koju je dobio od pojedinih biskupa. Cvrlje je ustvrdio da su to ekscesne pojave i da to nije službena državna politika prema vjerskim zajednicama. No Cagna je konstatirao kako to nisu samo ekscesi, nego zaokret u dotadašnjoj politici prema Katoličkoj, ali i Pravoslavnoj crkvi. Spomenuo je javne istupe pojedinih političara protiv Crkve, napominjući kako se nitko od državnog vodstva nije javno ogradio od tih istupa, te smatra da se radi o nastojanjima ograničavanja vjerskih sloboda. Cvrlje je to negirao te ustvrdio kako su sve češće protusocijalističke i nacionalističke pojave u Crkvi, kao i novi oblik kleronacionalizma, koji se pokušava predstaviti kao zaštitnik interesa hrvatskog naroda te pod parolom zaštite vjere udara na samoupravni socijalistički sustav, što kvari crkveno-državne odnose. Odgovornima za takvo stanje smatrao je crkvenu vlast, posebice nadbiskupa Kuharića i skupinu oko *Glasa Koncila* (Tomislav Šagi-Bunić, Živko Kustić i dr.), osobito nakon 21. sjednice Predsjedništva SKJ. Ustvrdio je da Kuharić zlorabi vjeru u političke svrhe i želi se prikazati jedinim zaštitnikom interesa hrvatskog naroda te da je *Glas Koncila* postao informativno-političko glasilo Crkve, pa se sve to ne može smatrati slučajnim izgredom, nego izrazom klerikalizma i politizacije Crkve. Cagna je na to samo kazao kako je često upozoravao Kuharića i druge biskupe da se okane politike te je prihvatio Cvrljin prijedlog da dođe u Zagreb i ponovno razgovara s Kuharićem i uredništvom *Glasa Koncila*, no odbio je poziv da posjeti predsjednika hrvatske vlade i Vjerske komisije jer bi se to, zbog napetog političkog stanja, moglo protumačiti kao miješanje u unutrašnje stvari SFRJ.⁷⁰

Nedugo zatim, tj. 4. lipnja 1973., Cagna je uzvratio posjet Cvrlji u Zagrebu. Cagna je donio članke iz novina s protuvjerskim sadržajem, ističući kako se u tisku sve više širi protuvjersko raspoloženje. Cvrlje je ustvrdio kako to nije državna politika, da previše obraća pozornost na tisak te da nema potrebe o tome više razgovarati. No ipak je uzvratio Cagni pokazujući mu razne članke iz *Glasa Koncila*, zbog kojih su pojedini brojevi i zabranjeni. Zatim se ponovno

⁶⁹ Zapisnik sa zajedničke sjednice republičke i općinskih vjerskih komisija od 9. II. 1973., u: HDA, KOVZ, kut. 98, Pov. 2/1973.

⁷⁰ Cvrljin izvještaj o razgovoru s Cagnom 30. V. 1973., u: HDA, KOVZ, kut. 98, Pov. 1/1973.

okomio na nadbiskupa Kuharića, navodeći ga kao glavnog krivca za novonastale teškoće u crkveno-državnim odnosima. Osvrnuo se na prije spomenuti Kuharićev razgovor s prijašnjim predsjednikom Skupštine grada Zagreba Josipom Kolarom od 24. prosinca 1971., kada je nastupao više kao političar nego kao biskup. Cagna je ustvrdio da je nakon njegovih upozorenja Kuharić promijenio ponašanje i više ne nastupa politički te je u središtu njegovih poslanica etika. Ali istaknuo je da razumije strah biskupa za slobodu vjere u novonastalim političkim prilikama. Cvrlje se nije složio s tvrdnjom da se Kuharić promijenio, ukazujući na njegovu odgovornost za pisanje *Glasa Koncila*, te ustvrdio kako neće doći do poboljšanja crkveno-državnih odnosa dok Kuharić i ostali biskupi ne prestanu s korištenjem vjere u političke svrhe. Cagna je izrazio nadu da će se i s državne strane poduzeti mjere da se spriječe daljnji ekscesi koji idu u smjeru ograničavanja vjerskih sloboda i vrijeđanja vjerskih osjećaja. Kazao je i da je ponovno obavio razgovore s Kuharićem i redakcijom *Glasa Koncila*, ali i spomenuo da mu Kuharić i drugi biskupi prigovaraju neka se ne miješa u odnose biskupa i državnih vlasti i neka gleda svoje nuncijske poslove.⁷¹

Cagna je 23. srpnja 1973. donio u Savezni sekretarijat za inozemne poslove dva dokumentirana dokaza o otkazima profesorima u vojvođanskim školama zbog prakticanja vjere. No i taj mu je put odgovoreno da ne treba obraćati pozornost na pojedinačne ekscese te da to nije državna politika.⁷²

Vojislav Pečić izvijestio je 2. kolovoza 1973. Savezni sekretarijat za inozemne poslove SFRJ kako mu je Casaroli prvi put kazao “nemam šta da krijem ali se u vatikanskim krugovima sve više govori o pogoršanju odnosa država-Crkva u Jugoslaviji”. No dodao je kako smatra da se ne radi o novom kursu u odnosu na Crkvu, nego o određenim teškoćama koje se mogu prevladati. Istaknuo je kako se za sad ne boji progona Crkve, ali se u krugovima Sv. Stolice pitaju što će biti nakon Titove smrti.⁷³

Predsjednik Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske Ivan Lalić izjavio je u razgovoru za *Slobodnu Dalmaciju* 26. listopada 1974. da su vodeći ljudi masovnog pokreta vidjeli u Crkvi jedan od svojih oslonaca, dok su s druge strane pojedini crkveni predstavnici u masovnom pokretu vidjeli priliku za uključivanje Crkve u politički život. No istaknuo je kako je gušenjem masovnog pokreta SKJ vratio “vodu u svoje korito”, što su pojedini crkveni predstavnici doživjeli kao zaoštravanje crkveno-državnih odnosa. Upozorio je i na sve češće izjednačavanje crkvenog i nacionalnog, što dovodi do toga da se pojedini predstavnici Katoličke crkve stavljaju u službu nacionalističkih, a Srpske pravoslavne crkve velikodržavnih unitarističkih snaga, te se one pretvaraju u uporište djelovanja klasnog neprijatelja. U skladu s tim istaknuo je da crkveno-državni sukobi

⁷¹ Cvrlijin izvještaj o razgovoru s Cagnom 4. VI. 1973., u: HDA, KOVZ, kut. 98, Pov. 1/1973.

⁷² Zapisnik Saveznog sekretarijata za inozemne poslove o razgovoru M. Cagne sa zamjenikom saveznog sekretara Jakšom Petrićem od 23. VII. 1973., u: HDA, KOVZ, kut. 98, Pov. 1/1973.

⁷³ Dopis br. 432203/112 od 2. VIII. 1973., s naznakom “šifrovano”, u: HDA, KOVZ, kut. 101, Pov. 104/1973.

nisu vjerske nego političke naravi, čemu pogoduju i pojedinci iz SK koji potiču građanski borbeni ateizam te u svakoj crkvenoj aktivnosti vide problematičnu političku djelatnost, ne razlikujući vjersko od političkog.⁷⁴

Prigodom posjeta predsjedniku novoutemeljene Komisije SIV-a za odnose s vjerskim zajednicama Milanu Vukasoviću 5. studenoga 1974. Cagna je izrazio svoje neslaganje s Lalićevim intervjuom u *Slobodnoj Dalmaciji*, ističući kako nije Crkva ta koja krši Ustav i stvara sukobe. Iznoseći neke primjere ograničavanja vjerskih prava, ustvrdio je kako on smatra da iza njih ne stoji vlada, nego se radi o izdvojenim slučajevima, no s obzirom na to da vlasti na te slučajeve ne reaguju, to izaziva sumnju u njihovu dobru volju. Vukasović je rekao da će se osobno truditi oko striktno provedbe Ustava i Protokola, ali i tražiti da vjerske zajednice razvijaju svoje djelatnosti u skladu s tim. Izrazio je suglasnost s Lalićevim intervjuom, ističući da vjerske zajednice imaju slobodu vjeroispovijesti, ali ne i slobodu njene zlorabe u smislu miješanja u politiku i međunacionalne odnose. Naglasio je kako vlasti imaju nesporazuma s vrhovima Crkve, ali ne i s njenim vjernicima.⁷⁵

Zaključak

Politički događaji u Hrvatskoj 1971., poznatiji kao Hrvatsko proljeće, odvijali su se u vrijeme znatnog poboljšanja crkveno-državnih odnosa u Jugoslaviji te nedugo nakon ponovne uspostave diplomatskih odnosa Jugoslavije i Sv. Stolice 1970. i Titova posjeta papi Pavlu VI. u proljeće 1971. godine. To je svakako utjecalo i na suzdržan odnos Crkve i njezina vodstva u Jugoslaviji, kao i Sv. Stolice, prema tim događanjima. No ne može se reći da se Crkva od tih događanja u potpunosti distancirala, iako to u javnosti nije bilo preveć vidljivo. Navedena su politička događanja bitno utjecala na unutarcrkvena zbivanja, kao i na crkveno-državne odnose. Svetoj Stolici nije odgovaralo zaoštavanje političkih prilika u Jugoslaviji, nego očuvanje stabilnosti i jedinstva Jugoslavije, iako je imala razumijevanja za one u Hrvatskoj koji su tražili promjene. Većina hrvatskih biskupa zalagala se za suzdržanost, ne želeći narušiti postignuti napredak u crkveno-državnim odnosima i bojeći se povratka na staro, tj. ponovnog progona Crkve. Manji dio biskupa, ali predvođen predsjednikom Biskupske konferencije i zagrebačkim nadbiskupom Franjom Kuharićem, smatrao je da ipak treba oštrije reagirati s obzirom na postupke vlasti prema onima koji su tražili promjene odnosa u Jugoslaviji i s obzirom na zaoštavanje političke i medijske retorike prema vjeri i Crkvi. No, bez obzira na sve, može se zaključiti da je među biskupima prevladalo mišljenje kako su politički događaji u Hrvatskoj 1971. proizišli ponajprije iz komunističkih redova i njihovih međusobnih nesuglasica te se u njih Crkva ne treba miješati, ali mora stati u obranu vjerskih i ostalih ljudskih prava koja su ugrožena slomom hrvatskog masovnog pokreta.

⁷⁴ "Sukobi nisu vjerske, već političke naravi", *Slobodna Dalmacija*, 26. X. 1974.

⁷⁵ Zapisnik Komisije SIV-a za odnose s vjerskim zajednicama o razgovoru Cagna – Vukasović 5. VII. 1974., u: HDA, KOVZ, kut. 102, Pov. 31/1974.

SUMMARY

THE CATHOLIC CHURCH AND THE "CROATIAN SPRING"

Political events in Croatia in 1971, known as the "Croatian Spring", took place at a time of significantly improved Church-state relations in Yugoslavia, and not long after the renewal of diplomatic relations between Yugoslavia and the Holy See in 1970 and Tito's visit to Pope Paul VI in the spring of 1971. This certainly influenced the restrained reaction of the leadership of the Church in Yugoslavia, as well as the Holy See, to the Croatian Spring. It cannot be said that the Church completely distanced itself from these events, but certainly this was visible in public. These political events significantly influenced internal Church activities, as well as Church-state relations. The heightened political tensions in Yugoslavia did not conform to the interests of the Holy See; its interests were better served by the preservation of stability and the unity of Yugoslavia, even though it was sympathetic to those in Croatia who were seeking after reform. The majority of Croatian bishops campaigned for restraint not wanting to disrupt the progress achieved in Church-state relations and feared a return to the old state of affairs, that is, a return to the active persecution of the Church. A minority of the bishops, led by none other than the President of the Episcopal Conference and the Archbishop of Zagreb, Franjo Kuharić, believed that the reaction to the government should be more vociferous because of its reaction to those who sought reform within Yugoslavia and due to the sharpened rhetoric of the political leadership and the media against religion and the Church. But no matter what, it can be concluded that the prevailing opinion among the bishops was that the political events in Croatia in 1971 grew primarily out of disagreements within the ranks of the Communists and their mutual discord, and that the Church should not become involved in these, but that it must stand in defense of religion and human rights, which were threatened by the collapse of Croatian mass movement.

Key words: The Catholic Church, "Croatian Spring", Franjo Kuharić, Ivan Zvonimir Čičak, Communists